

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської підготовки
Кафедра водних біоресурсів та
аквакультури

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «ВИЛОВ РИБИ ТА РИБНЕ ВИРОБНИЦТВО В УКРАЇНІ»

Виконав: студент 2 курсу, групи МВБ – 19зф
Спеціальності 207 «Водні біоресурси та
аквакультура»
Кушнір Юрій Сергійович

Керівник к.б.н., доцент
Бургаз Марина Іванівна

Рецензент Калініна Юлія Ігорівна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської підготовки

Кафедра водних біоресурсів та аквакультури

Рівень вищої освіти: магістр

Спеціальність 207 «Водні біоресурси та аквакультура»

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Шекк П.В.

д.с.-г.н., проф.

“ 26 ” жовтня 2020 року

З А В Д А Н Н Я

НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Кушніру Юрію Сергійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Виллов риби та рибне виробництво в Україні

керівник роботи Бургаз Марина Іванівна, к.б.н.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом

вищого навчального закладу від « 16 » жовтня 2020 року № 124-С

2. Строк подання студентом роботи 07 грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до роботи: джерела наукової інформації сучасного стану загального промислового вилову риби та біоресурсів Україною та рибного виробництва.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Детальний аналіз наявної в літературі інформації що до сучасного стану загального вилову риби та біоресурсів та вилову у внутрішніх водоймах, виробництва риби (мороженої, солоної, копченої) тощо. Визначення ступеню вивченості питання.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Обов'язковими рисунками є ті що ілюструють місце досліджень, графіки та таблиці, які характеризують ті чи інші показники, що використовуються для розрахунків та прогнозів необхідних для вирішення поставлених задач.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____ 26.10.2020 р. _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Термін виконання етапів проекту (роботи)	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1	Аналіз наукової літератури з досліджуваної теми. Написання першого та другого розділів магістерської роботи	26.10.20 – 11.11.20	95	Відмінно
2	Дослідження промислового флоту та вилову риби, як загального так і у внутрішніх водоймах. Написання третього та четвертого розділів магістерської роботи.	12.11.20 – 24.11.20	95	Відмінно
3	Рубіжна атестація	16.11.20- 21.11.20	95	Відмінно
4	Дослідження рибоводної промисловості як виробника продуктів харчування. Вивчення рибного виробництва Написання п'ятого, шостого та сьомого розділів магістерської роботи.	25.11.20 – 04.12.20	95	Відмінно
5	Написання висновків магістерської роботи. Оформлення магістерської роботи.	05.12.20 – 06.12.20	95	Відмінно
6	Перевірка роботи науковим керівником, надання відгуку	07.12.20 – 09.12.20	95	Відмінно
7	Перевірка роботи зав. кафедрою			
8	Отримання рецензії			
9	Перевірка роботи на плагіат			
10	Підготовка презентації			
11	Попередній захист роботи на кафедрі			
12	Надання роботи до деканату			
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		95	Відмінно

Студент _____ Кушнір Ю.С.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Бургаз М.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Анотація

ВИЛОВ РИБИ ТА РИБНЕ ВИРОБНИЦТВО В УКРАЇНІ

Кушнір Ю.С., магістр кафедри Водних біоресурсів та аквакультури

Рибне господарство України за період свого розвитку в умовах самостійної економічної системи перейшло від стану галузі, яка динамічно розвивається, в абсолютно критичне. Рибне господарство України має для країни найважливіше соціальне (особливо в прибережних районах, де зосереджено до 70% виробничого потенціалу галузі) і геополітичне значення.

Загальний промисловий вилов риби і водних біоресурсів складається з промислового вилову у внутрішніх водоймах України та у акваторії Чорного і Азовського морів.

Враховуючи це мета дослідження полягала в дослідженні загального промислового вилову риби та водних біоресурсів у акваторіях Чорного і Азовського морів та у внутрішніх водоймах в останні роки, та дослідження рибного виробництва і України.

В результаті проведених досліджень встановлено, що критичного стану галузі сприяли наступні фактори: анексія Автономної Республіки Крим; нестабільна політична та економічна ситуація в країні; цінова не конкурентоспроможність вітчизняної продукції перед імпортними аналогами; низька платоспроможність населення; недолік природних запасів риби; корупція, тощо.

Для розвитку галузі і для забезпечення широкого асортиментного ряду рибної продукції необхідно мінімізувати фактор сезонності за рахунок високого рівня організації зберігання виловленої риби, здійснення лову в прибережних зонах інших держав і у відкритій частині Світового океану, а також за рахунок штучного вирощування риби (рибництва).

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота викладена на 70 сторінках, містить 6 рисунків та графіків, 9 таблиць, 40 літературних джерел.

Ключові слова: іхтіофауна, промислові види, промисел, улови, віковий склад, розмірний склад.

Summary

FISH FISHING AND FISH PRODUCTION IN UKRAINE

**Kushnir Y.S., Master of the Water bioresources and aquaculture
department**

Fisheries of Ukraine during the period of its development in the conditions of independent economic system passed from a condition of branch which is dynamically developing, to absolutely critical. Ukraine's fisheries are of the utmost social (especially in coastal areas, where up to 70% of the industry's production potential is concentrated) and geopolitical importance.

The total commercial catch of fish and aquatic bioresources consists of commercial catch in the inland waters of Ukraine and in the waters of the Black and Azov Seas.

With this in mind, the aim of the study was to study the total commercial catch of fish and aquatic bioresources in the Black and Azov Seas and inland waters in recent years, and to study fish production in Ukraine.

As a result of the conducted researches it was established that the following factors contributed to the critical state of the industry: annexation of the Autonomous Republic of Crimea; unstable political and economic situation in the country; price non-competitiveness of domestic products over imported counterparts; low solvency of the population; lack of natural fish stocks; corruption, etc.

To develop the industry and to provide a wide range of fish products, it is necessary to minimize the seasonality factor due to the high level of organization of fish storage, fishing in coastal areas of other countries and in the open ocean, as well as through artificial fish farming (fish farming).

Structure and scope of work. The master's thesis is set out on 70 pages, contains 6 figures and graphs, 9 tables, 40 references.

Key words: ichthyofauna, industrial species, fishing, catches, age composition, size composition.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
1 РИБНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ.....	10
2 ОСНОВНІ КОМЕРЦІЙНІ ПРОМИСЛОВІ ВИДИ РИБ ЧОРНОГО МОРЯ	17
2.1 Хамса (<i>Engraulis encrasicolus</i>)	17
2.2 Європейський шпрот (<i>Sprattus sprattus</i>)	19
2.3 Мерланг (<i>Merlangius merlangus</i>)	21
2.4 Палтус (<i>Scophthalmus maeticus</i>)	22
2.5 Середземноморська ставрида (<i>Trachus mediterraneus</i>) ...	24
2.6 Атлантична пелагида (<i>Sarda sarda</i>)	25
2.7 Транскордонний перетин	26
3 РИБОЛОВНИЙ ФЛОТ УКРАЇНИ	28
4 ВИЛОВ РИБИ В УКРАЇНІ	30
4.1 Вилов в акваторіях Чорного та Азовського морів	31
4.2 Вилов у внутрішніх водоймах	41
5 РИБНЕ ВИРОБНИЦТВО В УКРАЇНІ	50
5.1 Найбільші компанії рибного ринку України	52
6 ЗНАЧЕННЯ РИБОВОДНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ВИРОБНИКА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ	58
7 ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РИБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	60
ВИСНОВКИ.....	64
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	67

ВСТУП

Рибна галузь включає підприємства океанічного і морського рибальства, внутрішніх водойм, рибництва (аквакультури), рибопереробні, сільськогосподарські підприємства, організації з відтворення та охорони рибних запасів, морські рибні порти, наукові та навчальні заклади. Риба і рибопродукти - цінний і часто незамінний продукт харчування, забезпечує потребу людини насамперед у білках тваринного походження, широку гаму вітамінів, різноманіття мікроелементів і біологічно активних речовин.

Рибне господарство України має для країни найважливіше соціальне (особливо в прибережних районах, де зосереджено до 70% виробничого потенціалу галузі) і геополітичне значення. [1-3]

У нашій країні існує величезний потенціал в сільському господарстві, в цілому, і в веденні рибного господарства, зокрема. Багатство внутрішніх водних ресурсів - найважливіше передумова для розвитку аквакультури і рибного промислу.

Аквакультура України має тривалу історію, проте інтенсивний розвиток вона отримала лише в середині минулого століття. У 1990 році обсяг виробництва досяг максимального рівня і склав 136,5 тис. тонн. Після цього обсяг виробництва продукції аквакультури істотно знизився. У 2004 році було отримано лише 31 тис. тонн продукції, а у 2019 році загальний промисловий вилов риби та інших водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах і на континентальному шельфі України збільшився на 2,2% порівняно з 2018 роком. Так, протягом 2019 року українські рибалки виловили понад 51,4 тис. тонн риби та інших водних біоресурсів. У 2018 році цей показник складав 50,3 тис. тонн.

В даний час загальна площа водойм, використовуваних для вирощування риби на Україні, досягає 1,5 млн. га (басейн Дніпра, озера і дельти річок), з яких майже 180 тис. га - ставки. Таким чином, загальна

площа озер, що спеціалізуються на розведенні риб, становить майже 50 тис. га. В даний час на Україні практично не застосовуються інтенсивні методики рибництва. Основними вирощуваними видами риб є короп звичайний (*Cyprinus carpio*), білий товстолобик (*Hypophthalmichthys molitrix*), строкатий товстолобик (*Hypophthalmichthys nobilis*) білий амур (*Ctenopharyngodon idellus*), срібний карась (*Carassius auratus auratus*), рідше зустрічаються веслонос (*Polyodon spathula*), щука (*Esox lucius*), сом (*Silurus glanis*), судак (*Sander lucioperca*) і лин (*Tinca tinca*). Основною технологією виробництва є напівінтенсивного методика ставкового розведення коропа в полікультурі з рослинорідних рибами.

В якості додаткового фуражного корму для коропів використовуються відходи переробки зернових культур. Обсяг виробництва риби в кращих ставкових господарствах не перевищує однієї тонни на гектар.

Морська аквакультура (марикультура) практично не розвивається. Вирощування цінних видів риб, таких як лососеві і осетрові, почалося в 2004 році на дуже низькому рівні; їх обсяг не перевищує декількох десятків тонн на рік.

Ситуація з якісним складом вилову риби в Азовському і Чорному морі теж викликає питання. Останнім часом в промислі виловлюється в основному малоцінні види риби (тюлька, хамса, бичок і чорноморська килька), а вилов цінних видів риби з року в рік зменшується (барабуля, судак, луфарь, скумбрія, сарган, камбала-калкан, акула чорноморська катран, скати, оселедець, піленгас, кефалеві види, тарань).

І хоча в 2016 році в Азовському морі виловлено рекордну кількість риби і водних ресурсів - майже 36 000 тон. Найбільше виловили бичка (21 тис. тонн), тюльки (12,5 тис. тонн) і хамси (2 тис. тонн). Але ... оселедця, камбали калкан, піленгаса, кефалевих видів, судака, тарані виловили в загальному всій разом мізерна кількість, всього 135 тонн. Судака, якого ще кілька років тому виловлювали сотні тонн, в 2016 році зловили тільки 70 кілограм. [1-3]

Україна має всі можливості бути ключовим постачальником в цій сфері. Здавалося б, ніщо не заважає будувати прибутковий бізнес, створюючи і надаючи споживачеві рибну продукцію з доданою вартістю. Однак статистика свідчить про інше: тільки трохи більше 1 млн грн. становить річний економічний показник серед підприємств даного напрямку і реалізується лише 0,1% рибного виробництва від загального світового показника. Використання ресурсів неефективне. Виробничі обсяги з кожним роком зменшуються. А такі аспекти, як імпорт і нелегальний вилов риби, тільки нарощують оберти.

Метою роботи стало дослідження загального промислового вилову риби та водних біоресурсів у акваторіях Чорного і Азовського морів та у внутрішніх водоймах в останні роки, та дослідження рибного виробництва і України.

1 РИБНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ

Вирощування прісноводної риби та марикультури - одне з найбільш високорентабельних, але при цьому занедбаних напрямків аграрного бізнесу в Україні. Відродити його можуть дрібні і середні фермери [4]

Україна знаходиться в числі європейських країн з найнижчим рівнем споживання риби на людину - близько 14 кг в рік (було навіть менше), тоді як норма становить 22 кг на рік. При цьому річкова риба - традиційний елемент меню українців. Якщо взяти до уваги фактор вартості, то філе куряче і філе коропа вже практично зрівнялася в ціні, що дає перспективу рибі в якості альтернативи білка тваринного походження в раціоні українців.

За радянських часів рибництво в Україні було розвинене сильніше, ніж в більшості інших республік СРСР. Була потужна виробнича база, впроваджувалися ефективні технології, виводилися нові породи риб. У 1990 р обсяг виробництва прісноводної риби досяг максимального рівня - 136,5 тис. т. Далі виробництво продукції аквакультури скорочувалася - до всього 35,4 тис. т у внутрішніх водоймах в 2004-му. Потім почалося помітне зростання, і, за оцінками учасників ринку, сьогодні в Україні в рік вирощується понад 150 тис. т риби. Це сильно відрізняється від даних Держстату (46,8 тис. т за все біоресурсів у внутрішніх водоймах) через сильну тінізації даної галузі.[5]

Тривала стагнація вітчизняної рибної галузі з початку 1990-х була викликана тим, що державні рибгосподарства були банально розкрадені. Нові власники мали супердоходи з інших джерел, а рибні господарства фінансувалися за залишковим принципом. Про значні інвестиції в проект з маржею 15% через п'ять років і чути ніхто не хотів.[6]

Сьогодні Рибницький ресурс України, тобто загальна площа водойм, використовуваних для вирощування риби, досягає 1,5 млн га (басейн Дніпра, озера і дельти річок). З них майже 180 тис.г - ставки; загальна площа озер,

що спеціалізуються на розведенні риб, - 50 тис. га. Однак ці 1,5 млн га використовуються тільки на 20-30%. З вилову риби у внутрішніх водоймах лідирують Черкаська, Одеська та Вінницька області.

Держава - власник п'яти стратегічних рибозплідників, в яких вирощують мальків цінних видів риб. Саме на держпідприємства покладено завдання відтворення популяції і заселення аборигенних видів риб у водойми. Мова про Новокаховському заводі частикових риб, Запорізькому рибокомбінаті, Херсонському виробничо-експериментальному заводі з розведення молоді частикових риб, Дніпровському виробничо-експериментальному осетровому Рибницькі заводі ім. Академіка Артющик. Акції інших держпідприємств були продані підприємцям, більшість з яких так і не змогли налагодити бізнес на належному рівні.[6-7]

Сьогодні в Україні все ще майже не застосовуються інтенсивні методики рибництва. Основні вирощувані види риб - короп, білий товстолобик, строкатий товстолобик, білий амур, срібний карась, рідше зустрічаються веслонос, щука, сом, судак і лин.

Найбільш поширена технологія виробництва – напівінтенсивне ставкове розведення коропа в полікультурі з рослиноїдних рибами. В якості додаткового фуражного корму для коропів використовуються відходи переробки зернових культур. Обсяг виробництва риби в кращих ставкових господарствах не перевищує однієї тонни на гектар. Морська аквакультура (марикультура) практично не розвивається. Вирощування цінних видів риб, таких як лососеві і осетрові, почалося в 2004 р на дуже низькому рівні; їх обсяг не перевищує декількох десятків тонн на рік.[8]

В Держрибагентстві вважають, що найбільший потенціал та інвестиційна ємність в галузі - у марикультурі, тобто у розведенні риби в морях (на обгороджених прибережних ділянках). Раніше цей вид бізнесу був неможливий, оскільки не можна було закріпити за користувачем конкретну ділянку в оренду. Але тепер це реально, і в Україні можна розводити не

лише традиційні види риби, а й ті, які зараз імпортуються, наприклад, дорадо і сібас.[8-9]

За останні три роки вітчизняні рибопромисловці зробили великий крок у напрямку створення інтегрованих господарств повного циклу. Починаючи від власного маточного і ремонтного стада, вирощування власної риби від малька до товарного розміру, створення власного виробництва рибного корму. Завдяки цьому багато такі господарства перейшли на дворічний цикл вирощування коропа. Це, по-перше, знижує собівартість, по-друге, дозволяє їм укласти вигідні для себе тривалі договори з торговими мережами.

Оптимальна площа водойми для вирощування товарної риби - 20-120 га. Інвестиції в розмірі 8-12 тис. Грн на 1 га водойми дозволяють працювати з рентабельністю 18-22%, проте по ходу становлення рибогосподарства і до його виходу на повноцінне товарне виробництво будуть потрібні додаткові вкладення (їх розмір сильно варіюється в залежності від виду вирощуваної риби) [10].

Корми складають близько 60% собівартості риби. Можна, звичайно, вирощувати рибу і на природній кормовій базі, але це довго і неефективно. На природній кормовій базі при бажанні отримати одну тону коропа з гектара ставу до товарної навішування (700-1200 г) знадобиться понад чотири роки. До того ж в невеликих ставках природна кормова база (інфузорії, личинки та ін.) Буде з'їдена голодною рибою швидко, і вона зупиниться в зростанні. Тому рибоводи закуповують еструдірований рибний корм (16% білка плюс рибне борошно). На цьому кормі короп досягає товарної навішування всього за два роки.

За оцінками учасників ринку, фермеру, який має \$ 100 тис. Стартового капіталу, варто почати з розведення коропа, а \$ 0,5-1 млн вже дозволять зайнятися розведенням осетра або форелі. Мінімальна ціна, за якою можна продати рибу оптовикам, - 30 грн / кг. Однак бізнесменам вигідніше використовувати свої «живорібкі» (машини, які розвозять живу рибу по

ринках): тоді ціна зростає до 40-45 грн / кг. Прибуток такого господарства становить близько 10 млн грн на рік.

Рентабельність розведення осетрових набагато вище, ніж коропа, - мінімум 25-30%. При цьому ринок осетрових в Україні заповнений лише на 30%, також на ньому вкрай мало чорної ікри українського виробництва. Собівартість вирощеної осетрової риби - 90-120 грн / кг, а мінімальна ціна реалізації - від 200 грн / кг [10-11].

В Україні для рибиництва найбільш придатні Херсонська, Миколаївська, Запорізька, Одеська області, де розташовано багато солоних і прісноводних водойм, можливо пасовищне і садкове розведення риби. В основному в цих регіонах, як, втім, і в інших, працюють приватні господарства, які дають по 30-50 т риби на рік, що не можна назвати промисловим виробництвом. В Україні сьогодні існують лише 7-10 великих господарств, які в рік дають 250-300 т осетрової риби.

В нашій країні також є три підприємства, які спеціалізуються на виробництві осетрової ікри і мають відповідні сертифікати. Одне з них - офіційний постачальник чорної ікри на Український сніданок в Давосі.[8]

Серед проблем, які найчастіше згадують фермери-рибоводи, - складна процедура оформлення найму землі і водойм, завищена орендна плата за водойми, відсутність кредитування аквакультури, невідповідність ціни на вирощену рибну продукцію і вартості енергоносіїв, кормо сумішей, а також високі податки. Саме остання причина змушує до 90% ринку працювати в тіні. Зазвичай це виглядає так: господарство, де вирощують 200 т риби на рік, декларує близько 8-10 т.

Сьогодні інвестори в рибицтві - це в основному компанії, які диверсифікують свою діяльність. Це не швидкий бізнес: на підготовку і запуск проекту з розведення осетрових йде мінімум два роки. Далі ще два роки нове підприємство працює в мінус, три-чотири роки знаходиться в точці беззбитковості і тільки після цього виходить на чистий прибуток.[10-11]

Більшість рибницьких господарств України - замкнутого циклу, тобто одночасно займаються інкубацією, вирощуванням рибопосадкового матеріалу, товарної риби, і навіть ведуть селекційно-племінну роботу. Свою продукцію рибні господарства в основному поставляють прямо в торгові мережі, на ринок або посередникам. А ось переробка вирощеної риби в Україні розвинена дуже слабо. Самі учасники ринку вважають найкращим виходом з положення створення спеціалізованих цехів по переробці свіжої риби в напівфабрикати при великих оптових ринках. Зараз в Україні працює всього п'ять таких торгових майданчиків, хоча потреба в них є у всіх містах з населенням від 200 тис [4].

Ще одне комерційно перспективний напрямок - розведення мідій і молюсків. Зараз воно розвивається на Чорноморському узбережжі, де працює кілька господарств, що містять плантації мідій. Обробляти мідій простіше, ніж рибу: їй не потрібно годувати спеціальними комбікормами для досягнення товарної ваги, немає і необхідності купувати і вирощувати малька, нарешті, мідія нікуди не втече. Як кажуть самі виробники, «мідію нам наливає море».

У цьому бізнесі основна частина собівартості - зарплата працівників і обслуговування обладнання, що використовується для переробки продукції. Відповідно, цей бізнес рентабельніше, ніж штучне розведення риби. Однак він і дорожче в плані початкових інвестицій: мідієвих плантація, на якій можна вирощувати 300-500 т молюсків щорічно, обійдеться інвестору в \$ 1 млн. Але з урахуванням того, що 1 кг мідій варто в супермаркетах, ресторанах і в інших місцях продажів не менше 3-4 євро, окупиться подібний бізнес максимум за три роки [7-9].

Крім мідій в Україні є і перша успішна спроба вирощування устриць. Устричні ферми знаходяться на кордоні Одеської та Миколаївської областей. Посадковий матеріал взято з розплідників Північно-Західної Франції, де температурний режим і хімічний склад води схожий з чорноморським.

Ще один перспективний, але поки нерозвинене напрямок в марикультури, - розведення гігантської прісноводної креветки. Примітно, що її можна вирощувати і в умовах середньої смуги України.

Внутрішній ринок риби об'єктивно звужується через скорочення населення і його купівельної спроможності. Тому виробники будуть змушені укрупнюватися, робити виробництво більш технологічним, вибудовувати логістику всіх процесів. Це призведе до зниження собівартості, риба стане конкурентної по відношенню до курячого і яловичого м'яса [10].

Для вирощування в ставках України оптимально підходять кілька основних видів: короп, карась, білий амур і товстолобик. Лідирує за популярністю у фермерів короп. У нього є цілий ряд переваг перед іншими прісноводними рибами: швидкість росту, всеїдність, витривалість і смакові якості. Короп дуже добре переносить зміна місця існування, раціону харчування і багатьох інших факторів.

Карась - ще один важливий вид риби. Він також невибагливий, має хороші смакові якості, поступаючись Карпу тільки в швидкості росту. Вирощування карася разом з коропом до того ж збільшує асортимент продукції рибницьких господарств - в тому числі і з тієї причини, що карася можна реалізовувати самостійно, а можна - використовувати як кормову базу для вирощування цінних порід хижих риб (щука) [4].

Товстолобика вирощують разом з білим амуром і коропом. При комбінованому вирощуванні товстолобика з коропом продуктивність рибного господарства може збільшитися в два рази.[4]

Білий амур заслуговує на увагу для вирощування в ставках, озерах в полікультурі і в водосховищах. Цей вид має хороші показники зростання, але він більш вибагливий до умов зовнішнього середовища.

В цілому ж полікультура (спільне вирощування різних видів риб в жодній водоймі) виявляється більш вигідна, ніж монокультура. Наприклад, уже згаданий товстолобик за допомогою свого цедильного ротового апарату профільтровує від детриту зацвілої, зелену і каламутну воду. Це дозволяє

економити на фільтраційних системах. Однак при вирощуванні риби в полікультурі різко зростають трудовитрати: виловлену рибу потрібно ретельно сортувати за видами, а це трудомісткий процес.

Також в Україні вигідно розводити райдужну форель, судака і осетрових. Їх зміст відносно просте, а вітчизняні водосховища мають колосальний потенціал по розведенню рослиноїдних видів риби. Багата природна кормова база дозволяє прогодувати набагато більше риби, ніж вирощують у водосховищах сьогодні [10-11].

За даними Державного агентства рибного господарства, в рибницьких ставках також вирощуються щука, сом європейський, судак, лин, буффало, але в менших обсягах, ніж традиційні види [11].

2 ОСНОВНІ КОМЕРЦІЙНІ ПРОМИСЛОВІ ВИДИ РИБ ЧОРНОГО МОРЯ

2.1 Хамса (*Engraulis encrasicolus*)

Хамса є прохідним пелагическим видом, а також найчисленнішим видом в Чорному морі. Вважається, що існує дві окремі популяції в Чорному морі; азовська хамса (*Engraulis encrasicolus maeoticus* 1 і європейський анчоус (*Engraulis encrasicolus*), хоча для цілей звітності по улову обидва вони реєструються як європейський вигляд. Нерест і нагул азовського анчоуса відбувається з травня по серпень, потім, внаслідок падіння температури води в морі в вересні і жовтні, він мігрує через Керченську протоку в Чорне море на місця зимівлі в прибережних зонах Кримського півострова і Росії, як показано на рис. 2.1. В основному його виловом займаються російський і грузинський флоти [12, 16].

Європейський анчоус поширений по всьому Чорному морю, основні місця його нересту і нагулу знаходяться на північно-західному і західному континентальних шельфах Чорного моря, уздовж прибережних вод Болгарії, Румунії та України. Нерест відбувається з травня по серпень. Також вважається, що нерест відбувається в прибережних водах південній частині Чорного моря. Основний сезон нагулу і зростання також припадає на літні місяці. Восени зниження температури викликає міграцію в південному напрямку в жовтні і листопаді через Чорне море і вздовж прибережних вод до турецького і грузинському узбережжю, де формуються щільні скупчення для зимівлі які є об'єктом промислового рибальства. Навесні анчоус мігрує з південних прибережних місць зимівлі і повертається в зони нересту у північно-західного узбережжя. Маршрут міграції європейського анчоуса пролягає або через середину Чорного моря, або уздовж західного узбережжя.[12]

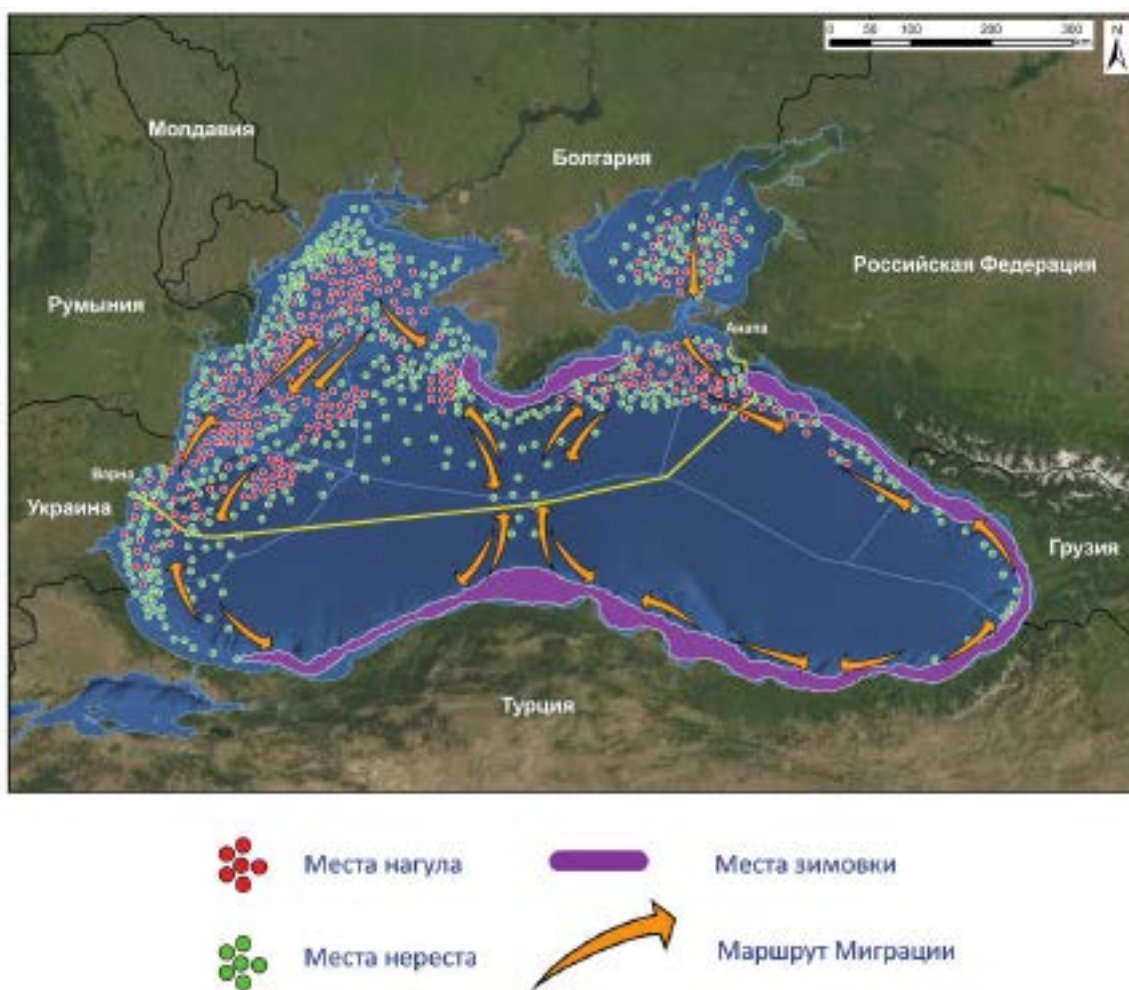

Рисунок 2.1 – Маршрути міграції, місця нересту і нагулу анчоуса в Чорному морі

Точний час таких міграцій змінюється з року в рік, а актуальна інформація відсутня. Інститут морських наук при Близькосхідному технічному університеті в Туреччині на постійній основі здійснює проект дослідження рибного господарства спільно з турецьким міністерством продовольства, сільського господарства та тваринництва з метою встановлення розподілу місць нересту, поведінки при зимівлі і міграційного поведінки хамси в Чорному морі. Однак, результати цієї роботи були недоступні на момент написання даного документа [12].

Анчоус в основному виловлюється методом промислового кошелькового лову, при цьому на Туреччину припадає велика частина улову (більше 80% в 2010 році). Улов країн Причорномор'я збільшувався до 1984 року, досягнувши свого піку в 566 000 т, після чого впав з 526 000 т в 1987 році до 86 000 т в 1988 році. Між 1995 і 2010 роками показники улову коливалися між: 135 000 т і 400 000 т, в 2010 році він склав 253 616 т. Такі коливання можна побачити на рис. 5 і пояснити низкою можливих причин, в тому числі зміною цільового виду турецьких гаманцеві сейнерів, збільшенням кількості хижаків, таких як атлантична пеламіда, а також змінами клімату і надмірним виловом риби[14].

2.2 Європейський шпрот (*Sprattus sprattus*)

Європейський шпрот (*Sprattus sprattus*) поширений по всьому Чорному морю і вважається єдиною популяцією, хоча існує ще один вид - азовський шпрот (*Clupeonella cultivenfris*), спеціалізований вилов якого ведеться в деяких регіонах і не вказується в звітах про улов як окремий вид. Європейський шпрот здійснює сезонну міграцію між прибережними місцями нагулу і прибережними місцями нересту, де він нереститься поблизу поверхні на глибині від 10 м до 20 м як показано на рис. 2.2. Міграції відбуваються не в прибережних водах, у шпрота немає конкретних місць зимівлі. Істотний вплив на міграцію надають умови навколишнього середовища, такі як температура і наявність трофічних ресурсів [12-16].

Азовський шпрот присутній в Азовському морі і в північно-західній частині Чорного моря.

Він є солоноватоводной видом, проте зустрічаються також напівпрохідні і прісноводні різновиди. Азовський шпрот розмножується на початок літа в Азовському морі, досягаючи піку в травні, а також в низов'ях річок з травня до кінця літа. [12-16]

Незважаючи на те, що він використовується як продовольчий продукт і на його вилов з російського узбережжя встановлені обмеження, азовський шпрот не зареєстрований як вид в базі даних продукції улову генеральної комісії з рибальства в Середземному морі (ДКРС), і, напевно, весь реєструється як європейський шпрот. Ловля шпрота здійснюється на континентальному шельфі на глибині від 15 м до 110 м і проводиться вдень за допомогою середньоглибинні траля, коли скупчення більш щільні. Основними видами рибальського оснащення є середньоглибинні трали, пелагическими близнецовое тралення (тільки в Туреччині) і навідні ставні сітки. [12-16]

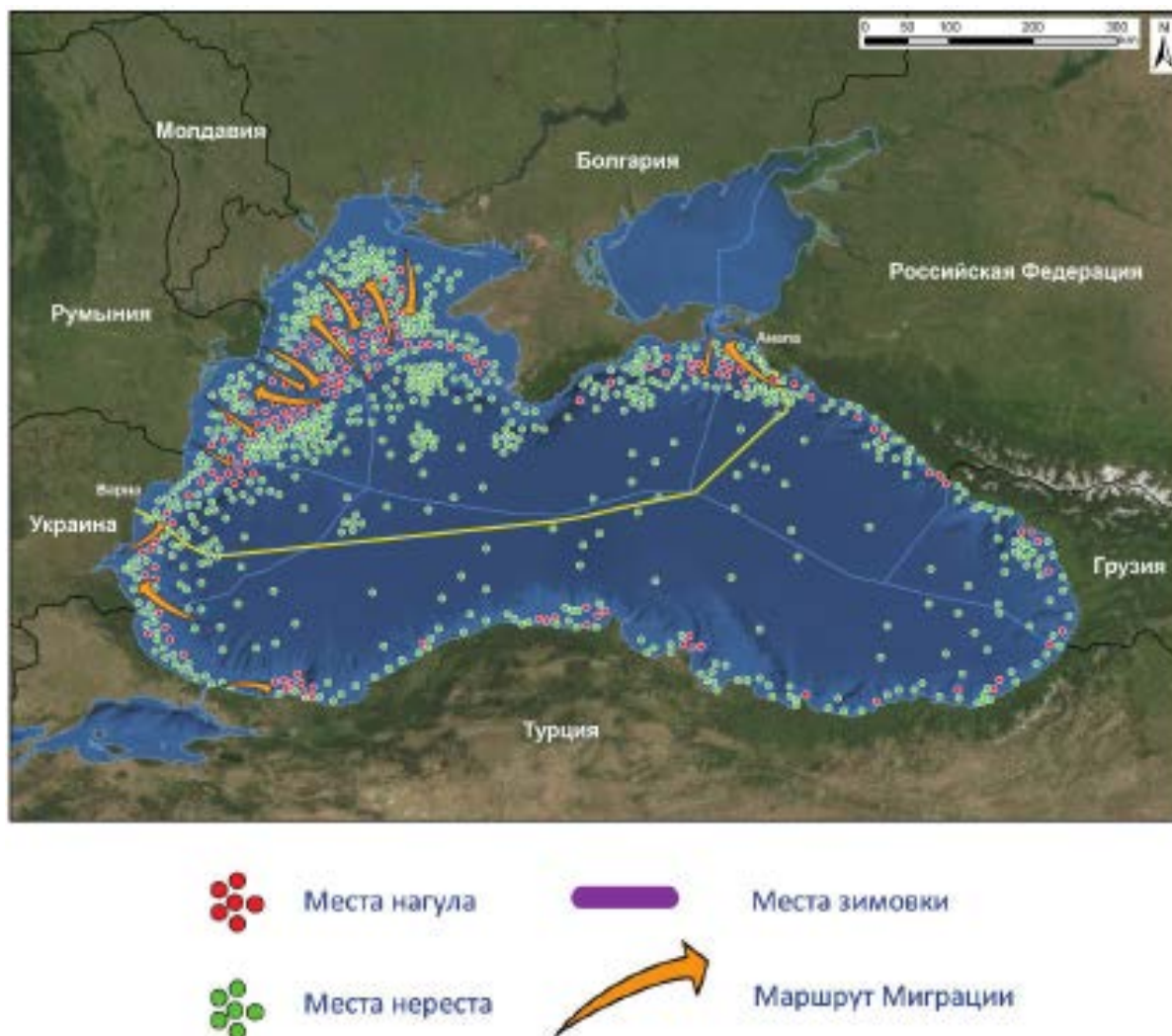

Рисунок 2.2 – Розподіл, маршрути міграції, місця нересту і нагулу шпрота в Чорному морі

Основний рибальський сезон в російських і болгарських водах доводиться на період з квітня по жовтень (за допомогою середньоглибинні траулерів), а також на весну і осінь в Туреччині (за допомогою блізнецових траулерів).

Наведені відомості про улови шпрота в країнах Причорномор'я з 1970 року. За винятком України, улови залишалися досить постійними до 2007 року, коли Туреччина почала промисел шпрота і улови зросли до 91 000 т в 2010 році (62% припадало на Туреччину), хоча болгарські, російські та українські флоти також збільшили свої вилови. [12-16]

2.3 Мерланг (*Merlangius merlangus*)

Мерланг (*Merlangius merlangus*) один з найбільш численних видів в Чорному морі. Він є демерсальним видом, яке трапляється в основному на мулистому і гравійному, а також місцями на піщаному і кам'янистому морському дні. Він не робить тривалих міграцій, замість цього нереститься під час зимового сезону в межах ареалу свого проживання (рис. 2.3). Він зустрічається повсюдно вздовж шельфу, часто на глибині від 60 до 120 м, але іноді і до 150 м. Формуються щільні промислові скупчення, але не щороку, зазвичай це відбувається кожні 4-6 років, в результаті цей вид зазвичай не вибирають в якості цільового, але часто виловлюють в якості супутнього улову при траловому лові, особливо лову шпрота, або ж за допомогою ставних сіток в прибережних зонах, тому звітних даних з цього виду скласти не можна. Південна частина Чорного моря є єдиною зоною, де він зустрічається більш регулярно, а Туреччина - єдина країна, яка активно орієнтується на цей вид як на цільовий, виробляючи вилов за допомогою тралів або зяброві сітки. На зяброві мережі доводиться 15% улову, решта виловлюється за допомогою донного трала. [12-16]

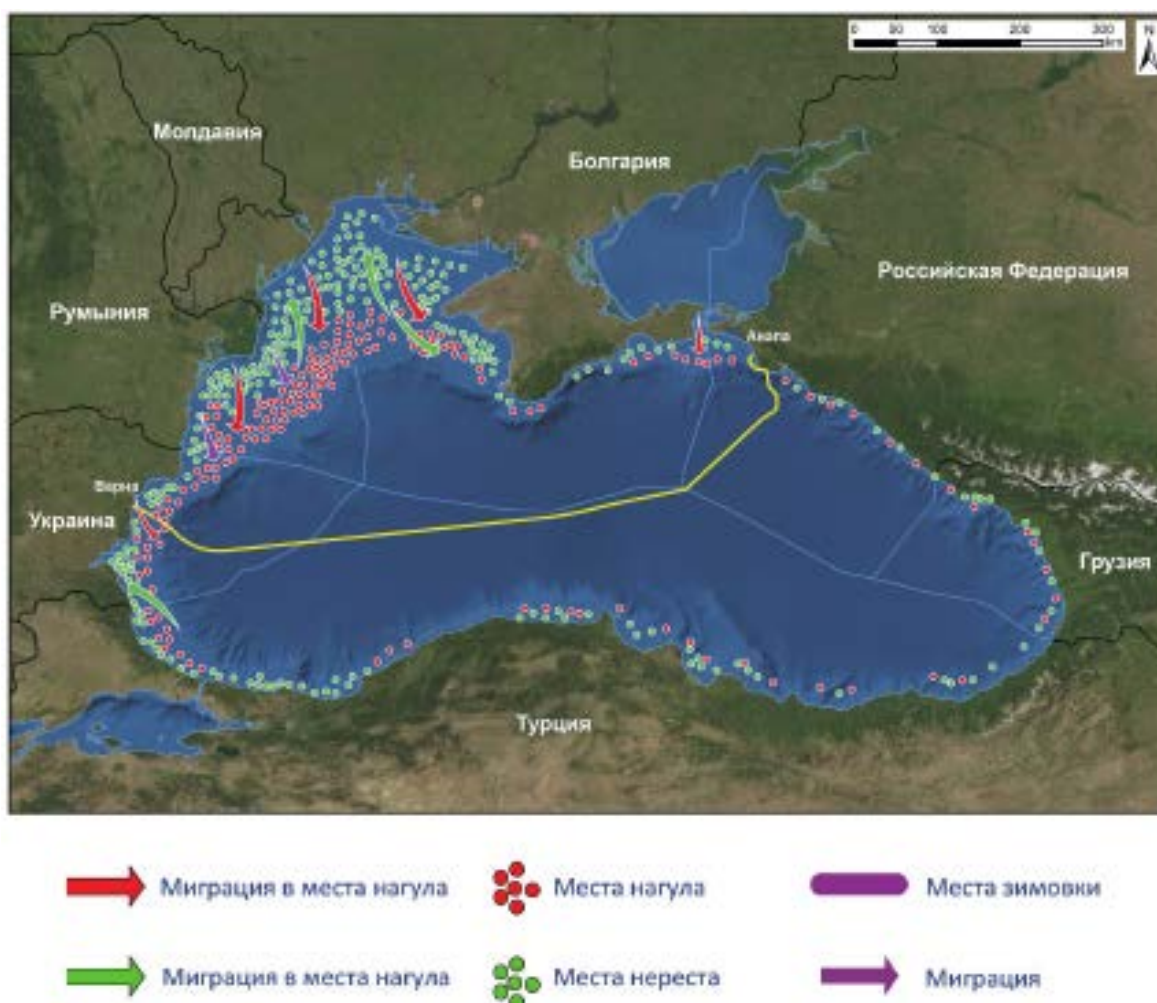

Рисунок 2.3 – Розподіл мерланга по Чорному морю з указівкою маршрутів міграції, місць нересту і нагулу

З 1970 по 2010 рр. обсяги вилову мерланга Туреччиною складали майже 100% заявленого улову, хоча деяка частина припадала на Румунію в 1980-х рр. Обсяги вилову досягли свого піку до кінця 1980-х рр., Але, як і в випадку інших видів, за цим послідувало різке скорочення і стійке зниження показників. [12-16]

2.4 Палтус (*Scophthalmus maximus*)

Палтус (*Scophthalmus maeticus*) зустрічається повсюдно у всіх шельфових районах країн узбережжя Чорного моря і з точки зору промислу є найбільш цінний для промислу вид. В основному його ловлять за допомогою зябрових мереж, на відміну від Туреччини - єдиної країни, де дозволено донне тралення (мінімальний розмір вічка 40 мм). У 2010 році 225 турецьких суден виробляли спеціалізований вилов палтуса. [12-16]

Щорічні дослідження здійснюються як в Болгарії, так і в Румунії; такі дослідження визначили, що даний вид поширений повсюдно вздовж континентального шельфу, а найбільша чисельність спостерігається на глибині від 50 до 75 м. Дорослі особини мігрують в більш дрібні води і групуються під час нересту навесні, після чого вони переміщуються на глибоководді (від 100 м до 140 м). Місця нагулу і нересту, а також пересування між ними наведені на рис .2.4. [12-16]

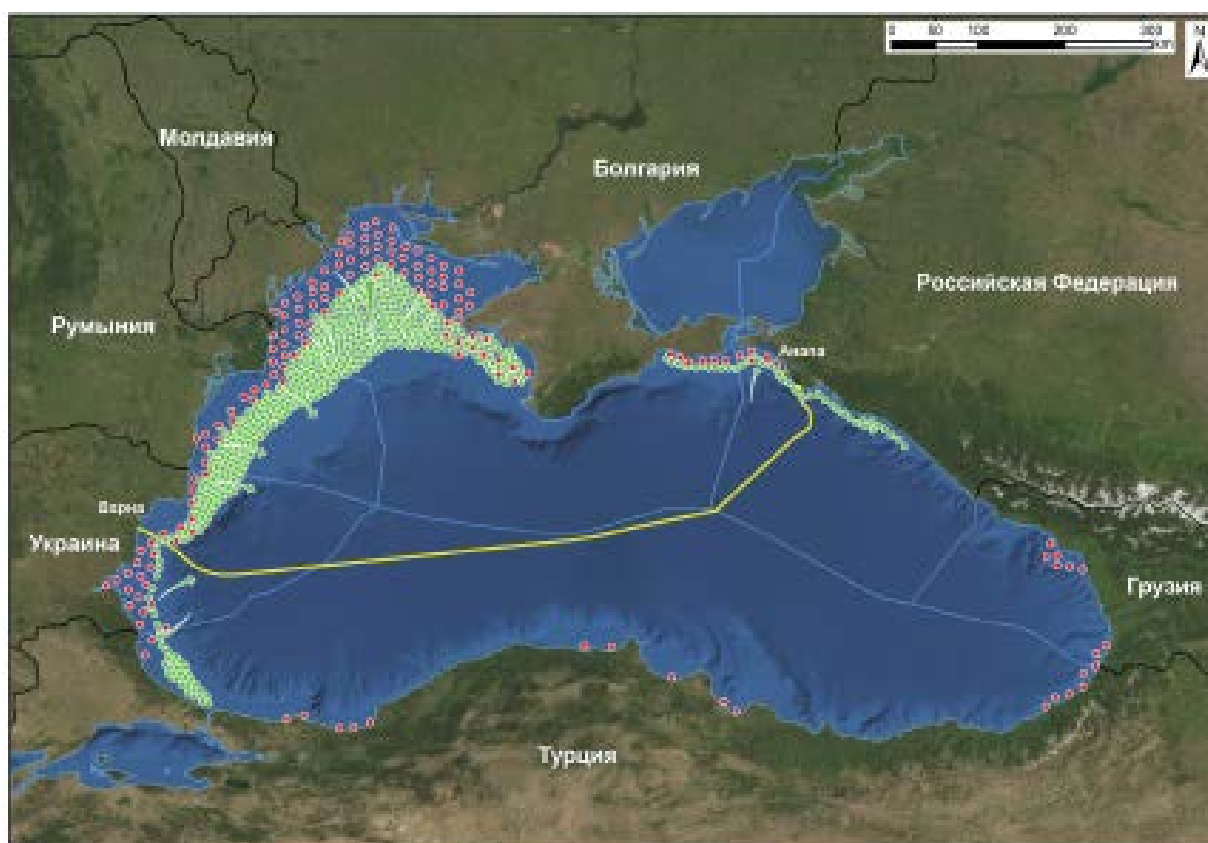
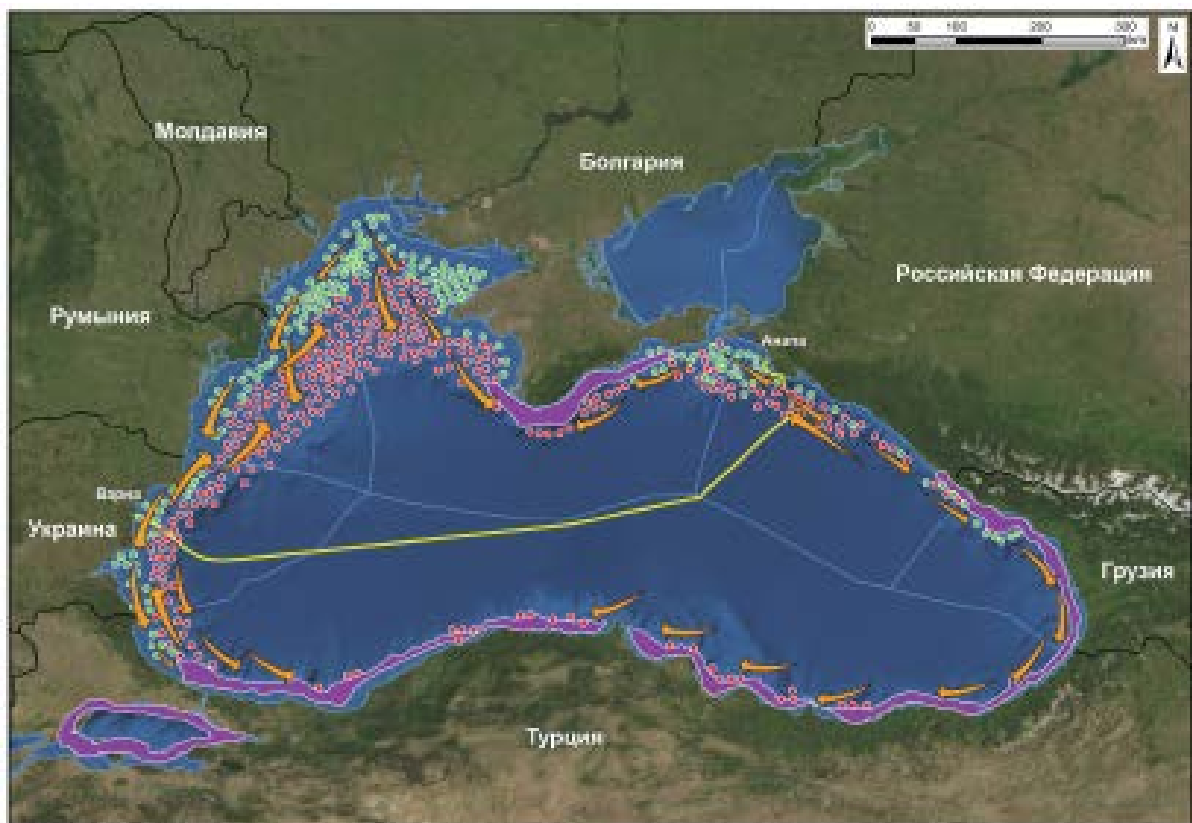

Рисунок 2.4 – Розподіл, маршрути міграції, місця нересту і нагулу палтуса в Чорному морі

Туреччина і Україна є основними країнами, які експлуатують ці запаси, невелика кількість виловлюють також Болгарія і Румунія. Найбільші улови були зареєстровані в 1995 році, а з 2007 року улови становили не більше 1000 т, хоча передбачається, що існує великий незаявлений улов, в кілька разів перевищує офіційний заявлений улов. [12-16]

2.5 Середземноморська ставрида (*Trachus mediterraneus*)

Середземноморська ставрида (*Trachus mediterraneus*): внаслідок свого широкого поширення і значних сезонних міграцій ставрида є основою загальних запасів декількох країн Причорномор'я, як видно на рис. 2.5.

Места нагулу

Места нереста

Места зимовки

Маршрут Міграції

Рисунок 2.5 – Розподіл, маршрути міграції, місця нересту і нагулу
ставриди в Чорному морі

Для звітності ставриду реєстрували раніше або як середземноморську ставриду (*Trachus mediterraneus*), або як атлантичну ставриду (*Trachus trachus*), однак виловлює видом фактично є чорноморська ставрида (*Trachus mediterraneus ponticus*), окремий підвид. Основні місця її нересту і нагулу знаходяться в північно-західному і західному регіонах континентального шельфу Чорного моря, однак вона також нереститься на північному заході Чорного моря уздовж російських берегів. Восени (з вересня по листопад) вона мігрує уздовж прибережних вод на місця зимівлі, які розташовані в прибережних водах Туреччини, Грузії, Росії та Кримського півострова. Навесні (в середині квітня) вона мігрує назад до місць нагулу і нересту. [12]

Запас майже виключно експлуатується Туреччиною (97%), незначна частина припадає на інші країни. Ставриду виловлюють в місцях зимівлі в південній частині Чорного моря за допомогою гаманцеві сейнерів і середньоглибинні траулерів; улов в основному складають особини у віці від 1 до 3 років (вони досягають зрілості у віці від 1 до 2 років). На поточний момент улови становлять 21 258 т, досягнувши найвищого рівня з 1980-х рр., Коли показники досягали 100 000 т.

2.6 Атлантична пеламида (*Sarda sarda*)

Атлантична пеламида (*Sarda sarda*) є найбільш важливим з таких більших пелагічних промислових видів, як луфарь (*Pomatomus saltator*) в Чорному морі. Цей вид мігрує з Егейського і Мармурового морів в Чорне море в період з квітня по серпень для нересту і нагулу. Місця нересту в Чорному морі досить великі, але пеламида нереститься в основному в північно-західній і західній частинах Чорного моря в період з кінця травня по середину липня. Восени дорослі особини атлантичної пеламиди мігрують

назад в Мармурове море. Частина популяції також мігрує уздовж південного узбережжя Чорного моря, формуючи косяки, які залишаються в цих місцях зимівлі до початку березня, коли починається міграція на північ до місць нересту. Частина, що залишилася популяції мігрує назад в Мармурове та Егейське моря. [12-17]

Велика частина запасів експлуатується Туреччиною; щорічна вивантаження рибних запасів зменшилася; починаючи з 1980 року спостерігалися незначні пікові значення з улову кожні 5 років, в 2002 році спостерігалося найменший улов в 4000 т, але потім в 2005 році був зафіксований історичний рекорд по улову, який склав 60 000 т. В основному вилов пеламиди відбувається з серпня по лютий, найвищі обсяги вилову спостерігаються з вересня по жовтень. Вилов пеламиди здійснюється або з кустарних рибальських човнів з використанням дрифтерних мереж, або за допомогою гаманцеві сейнерів. Невеликі кількості також виловлюються Болгарією і Румунією. [12-17]

2.7 Транскордонний перетин

У Чорному морі існує певна кількість промислових видів, які вважаються загальними для країн, що межують з ним (табл. 2.1); це або мігруючі види, які входять і виходять з Чорного моря через протоки, що з'єднують його з Середземномор'ям, або ендемічні види (незважаючи на те, що вони можуть мігрувати в межах Чорного моря). [12-17]

Таблиця 2.1 – Промислові види, які розглядаються вченими як загальні ресурси

Види	Характеристика
1	2

Engraulis encrasicolus (Європейський анчоус)	Ендемічний вид
Trachurus m. Ponticus (Чорноморська ставрида)	Ендемічний вид

Продовження табл. 2.1

1	2
Sprattus sprattus (Шпрот)	Ендемічний вид
Merlangius merlingus (мерланга)	Ендемічний вид
Squalus acanthias (Колючий акула)	Ендемічний вид
Scophthalmus maeoticus (Палтус)	Ендемічний вид
Mullus barbatus ponticus (Чорноморська барабулька)	Ендемічний вид
Liza aurata (сингіль)	Ендемічний вид
Mugil cephalus (Чорна кефаль)	Ендемічний вид
Rapana venosa (Венозна рапана)	Вид виходить з Тихого океану
Sarda sarda (Атлантична пеламида)	Міграційний
Scomber spp (Скумбрієві)	Міграційний
Alosa caspia (Каспійський пузанок)	Анадромні (прохідний) вид
Pomatomus saltator (Луфарь)	Міграційний

Вплив на деякі з цих видів, обумовлене будівництвом і пуско-налагоджувальними роботами або експлуатацією Морського ділянки газопроводу «Південний потік» в межах будь-якої з виняткових економічних зон (ВЕЗ) трьох країн, через які проходить газопровід, потенційно може вплинути на рибне господарство в інших країнах Причорномор'я. Особливо це справедливо для видів, які мігрують між ВЕЗ, у разі, коли перешкоди на їх звичайних маршрутах міграції в акваторії однієї країни можуть зменшити або перешкодити їх входу в акваторію іншої країни. [12-17]

3 РИБОЛОВНИЙ ФЛОТ УКРАЇНИ

У Реєстрі риболовних суден, який є складовою частиною Державного суднового реєстру України і ведеться Держрибагентством, зареєстровано 114 суден флоту рибної промисловості, що підлягають нагляду класифікаційного товариства (з двигуном 55 кВт (75 к.с.) і більше) [18-19].

У Судновій книзі України зареєстровано та здійснюють промисел 7763 риболовні судна, що не підлягають нагляду класифікаційного товариства (з двигуном менше 55 кВт). У виключних (морських) економічних зонах інших держав та відкритому морі здійснювали промисел 6 суден флоту рибної промисловості, що підлягають нагляду класифікаційного товариства. В Азово-Чорноморському басейні здійснювали промисел 65 суден флоту рибної промисловості, що підлягають нагляду класифікаційного товариства. Протягом 2019 року видано 518 суднових білетів на риболовні судна, що не підлягають нагляду класифікаційного товариства. Інформація про них внесена до Суднової книги України: - зареєстровано в Судновій книзі України 387 суден, що не підлягають нагляду класифікаційного товариства; - внесено зміни до Суднової книги України (включаючи перереєстрацію) щодо 131 риболовного судна, що не підлягають нагляду класифікаційного товариства. Підготовлено 76 свідоцтв про виключення суден, що не підлягають нагляду класифікаційного товариства, із Суднової книги України та 10 проєктів висновків про можливість реєстрації/внесення змін в Державний судновий реєстр України щодо риболовних суден, що підлягають нагляду класифікаційного товариства. В Державному судновому реєстрі України зареєстрували в поточному році 6 риболовних суден, що підлягають нагляду класифікаційного товариства, та виключили 12 таких суден. Проведено 3249 технічних оглядів суден флоту рибної промисловості, що не підлягають нагляду класифікаційного товариства; здійснено 15 перевірок компаній на відповідність вимогам Міжнародного кодексу з управління

безпечною експлуатацією суден і попередженням забруднення 1993 року (МКУБ), 28 перевірок суден на відповідність вимогам МКУБ. Проведено огляди місць базування флоту 274 суден рибної промисловості, видано 45 чек-листів перевірки готовності риболовних суден до виходу в рейс під час здійснення спеціального контролю за риболовними суднами під державним прапором України, які виходять у закордонне плавання або у виключну (морську) економічну зону України [18-19].

4 ВИЛОВ РИБИ В УКРАЇНІ

Обсяг вилову водних біоресурсів за останні роки скоротився в 11 разів. З 1 млн 100 тис. тон виловлених в 1989 році до 97,1 тис. тон в 2019 році, з яких 22,4 тис. тон криля, якого виловили в Антарктиці.

У 2019 загальний промисловий вилов риби та інших водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах та на континентальному шельфі України склав 51,4 тис. тон. [20]

Основну частку промислового вилову водних біоресурсів в Україні становить видобуток водних біоресурсів в Азово-Чорноморському басейні, який в значній мірі залежить від вилову масових видів риб (шпрот, хамса, тюлька, бичок) [20]

Промисловий вилов водних біоресурсів в 2019 році в Чорному морі виріс на 64% до показників 2018 року - 14,128 тисяч тон, з яких вилов рапана склав 11,202 тисяч тон (у 2018 році - 5,5 тис. тон) [20]

При цьому вилов в Азовському морі скоротився на 24,8% до 16,063 тисяч тон, Причорноморських лиманах - на 85,4% до 70 тон.

Виллов в Дунаї збільшився на 120,7% і склав 561 тону, з яких 447 тон чорноморський оселедець (в 2018 році чорноморської оселедця виловили 126,6 тон). [20]

Виллов в пониззі річки Дністер з лиманом і Кучурганському водосховищі збільшився до 2,581 тисяч тон (+ 25,9%); в Дніпровсько-Бузької системі зменшився до 3 885 тон (-8%).

У водосховищах Дніпра вилов збільшився на 6% - 13,959 тисяч тон (+ 6%).[20]

У той же час незаконний вилов перевищив офіційний і становить понад 100 тисяч тон в рік. Кожен день на вітчизняних водоймах незаконно добувається понад 400 тон водних живих ресурсів.

Асоціація відзначає, що в 1991 році Україна входила до п'ятірки лідерів рибодобувних країн і виловлювала 1 млн 100 тисяч тон водних біоресурсів. У країні було 368 океанічних судна ведуть промисел у Світовому Океані (у тому числі 70% були судна-заводи, які виловлювали і самостійно переробляли рибу на готову продукцію). [20]

У 2019 року в Україні залишилося 4 судна ведуть промисел в Океані. Всі вони в оренді. Три з них ходять під прапором Нової Зеландії (продукція орендарем реалізується в місці вилову). [20]

Ще одне судно працює в Антарктиці, воно виловлює Криля під українським прапором.

З втратою Криму країна позбулася значної частини свого флоту, 108 одиниць якого залишилися в автономній республіці. З них 20 портових, 11 державних і 60 приватних рибальських судна. [20]

Ще 17 одиниць належали територіальним органам Держрибагентства. Сьогодні судна, які були в Криму перереєстрували в Іллічівський морський рибний порт (ІМРП): суду "Фішинг Компані", ВАТ "Сервіс", судно ІНТЕРРИБФЛОТ "Море Співдружності", "Сімеїз", "Кореїз", "Каліпсо", три судна- танкера "Східний", "Південний", "Таманський". [20]

4.1 Вилов в акваторіях Чорного та Азовського морів

Загальний вилов риби в 2015 р в Азово-Чорноморському басейні виріс майже на 20,5% - до 16 тис. тон, зокрема, в Азовському морі - на 22,1%, в Чорному - на 4,9%, вилов у внутрішніх водоймах України збільшився на 16,8% і склав 6,9 тис. тон.(табл. 4.1). [21]

Таблиця 4.1 – Добування водних біоресурсів у 2015 році [22]

	Обсяг добування		Структура добування, у % до загального обсягу	
	т	2015 у % до 2014	2015	2014
Добуто водних біоресурсів – усього	88552	97,0	100,0	100,0
у тому числі				
у внутрішніх водних об'єктах	38507	97,2	43,5	43,4
з них				
у прісноводних водоймах – усього	37317	95,5	42,1	42,8
в озерах	2749	96,1	3,1	3,1
у річках	1804	124,1	2,0	1,6
у водосховищах	11104	109,7	12,5	11,1
у ставках та інших водних об'єктах	21660	87,8	24,5	27,0
у виключній (морській) економічній зоні України	34205	154,2	38,6	24,3
у виключних (морських) економічних зонах інших держав та у відкритому морі	15840	53,8	17,9	32,3

¹ Дані вилучено з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації.

Серед морських видів риб і ракоподібних переважають бичок (6757 тон, зростання вилову на 7%), тюлька (8256 тон, зростання в 1,5 рази), калкан азовський (88 тон, зростання в 5,8 рази), рапан (226 8 тон, збільшення в три рази), креветка (209 тон, зростання в 1,9 рази). [21]

Зросли показники вилову таких видів прісноводних риб, як судак звичайний - в 1,5 рази, оселедець чорноморська - в 2,3 рази, плотва - в 1,2 рази, короп і сазан - в 1,7 рази. Негативну динаміку вилову показали лящ, щука і рослиноїдні. [21]

За перше півріччя 2016 деяких областях України підвищився вилов біоресурсів в порівнянні з аналогічним періодом 2015 р: в Дніпропетровській - на 60,9%, Миколаївській - 57,6%, Івано-Франківській - 55%, Херсонській - на 52%, Київській - на 40% і Запорізькій областях - на 27%. [21]

Загальний вилов риби по Азово-Чорноморському басейну у 2016 р. зріс майже на 17,4% - до 24,2 тис. тон. Зокрема, вилов в Азовському морі виріс на 17,3%, в Чорному морі - на 18% (табл. 4.2). [23]

Таблиця 4.2 – Добування водних біоресурсів у 2016 році [22]

	Обсяг добування		Структура добування, у % до загального обсягу	
	т	2016 у % до 2015	2016	2015
1	2	3	4	5
Водні біоресурси – усього	88443	99,9	100,0	100,0
у тому числі добути:				
у внутрішніх водних об'єктах	40754	105,8	46,1	43,5
з них				
у прісноводних водоймах – усього	39099	104,8	44,2	42,1

Продовження табл. 4.2

1		2	3	4	5
в озерах		3148	114,4	3,6	3,1
у річках		2285	126,5	2,6	2,0
у водосховищах		13905	125,2	15,7	12,5
у ставках та інших водних об'єктах		19761	91,2	22,3	24,5
	у виключній (морській) економічній зоні України	40335	117,9	45,6	38,6
	у виключних (морських) економічних зонах інших держав та у відкритому морі	7354	46,4	8,3	17,9

¹ Тут і далі інформацію наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

За поточний період промисловий вилов склав 10,274 тис. Тон, що на 27,5% більше, ніж за 9 міс. 2015 року.

Через несприятливі погодні умови в районі Антарктики Україна припинила свій промисел антарктичного криля в 2016 і відновить його в 2017 р, тому за 9 міс. 2016 року був виловлено 7354 тони в порівнянні з 15,84 тис. Тон за аналогічний період 2015 року. [23]

За інформацією Держстату, риболовецькі підприємства України і фізичні особи-підприємці, які здійснюють рибогосподарську діяльність (без урахування Криму та зони АТО), в січні-вересні 2016 року скоротили вилов риби та інших водних біоресурсів на 4,4% в порівнянні з аналогічним періодом 2015 року - до 48,33 тис. тон.

Загальний вилов риби та інших водних біоресурсів підприємствами рибної галузі України в 2017 році склав 94,2 тис. тон, що на 6,6% більше ніж у 2016 році[23]

В Азовському морі вилов виріс на 13,7% - до 37,5 тис. тон, в Чорному морі - на 6,1%, до 5,2 тис. тон, у внутрішніх водоймах - на 13,1%, до 19, 5 тис. тон.(табл.. 4.3). [23]

Таблиця 4.3 – Добування водних біоресурсів у 2017 році. [22]

	Обсяг добування		Структура добування, у % до загального обсягу	
	т	2017 у % до 2016	2017	2016
1	2	3	4	5
Водні біоресурси	92645	104,7	100,0	100,0
у тому числі добути:				
у внутрішніх водних об'єктах	42176	103,5	45,5	46,1
з них				
у прісноводних водоймах	39548	101,1	42,7	44,2
в озерах	2188	69,5	2,4	3,6
у річках	1704	74,6	1,8	2,6
у водосховищах	14636	105,2	15,8	15,7
у ставках та інших водних об'єктах	21020	106,4	22,7	22,3
у виключній (морській) економічній зоні України	42520	105,4	45,9	45,6

Продовження таблиці 4.3

1	2	3	4	5
у виключних (морських) економічних зонах інших держав та у відкритому морі	7949	108,1	8,6	8,3

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Океанічний вилов антарктичного криля в 2017 році збільшився на 8,1% - до 7,9 тис. тон. [23]

Україна в 2018 році збільшила промисловий вилов риби і водних біоресурсів у Чорному морі на 64% в порівнянні з минулим роком - до 8,3 тис. тон (табл. 4.4).[24]

Згідно з даними Держрибагентства, всього за одинадцять місяців 2018 го в українських водоймах виловили 41,5 тис. тон риби та водних біоресурсів

Зокрема, вилов в Чорному морі склав 8,3 тис. тон, в Азовському - 16,1 тис. Тон, в Причорноморських лиманах - 480,4 тони, в річці Дунай - 246,6 тон, в пониззі Дністра з лиманом і Кучурганському водосховище - 1,5 тис. тон, в Дніпровсько-Бузької естуарній системі - 2,8 тис. тон, у водосховищах Дніпра - 11,7 тис. тон. [24]

Таблиця 4.4 – Добування водних біоресурсів за рибальськими регіонами промислу в 2018 році [22]

	Обсяг добутих водних біоресурсів, т	2018 у % до 2017	Структура добування, у % до загального обсягу
1	2	3	4
Водні біоресурси			
Усі регіони промислу	86222,5	93,1	100,0
Аквакультура	13576,6	...	15,7
Внутрішні водні об'єкти	46819,8	...	54,3
Зона Азовського моря	7150,6	...	8,3
Зона Чорного моря	к	...	к
Антарктична частина Атлантики	к	...	к
Риба			
Усі регіони промислу	64737,9	79,1	100,0
Аквакультура	13569,8	...	21,0
Внутрішні водні об'єкти	42760,4	...	66,0
Зона Азовського моря	7147,4	...	11,0
Зона Чорного моря	1260,3	...	2,0
Антарктична частина Атлантики	—	...	—

Продовження табл. 4.4

1	2	3	4
Інші водні біоресурси			
Усі регіони промислу	21484,6	199,5	100,0
Аквакультура	6,8	...	0,0
Внутрішні водні об'єкти	4059,4	...	18,9
Зона Азовського моря	3,2	...	0,0
Зона Чорного моря	к	...	к
Антарктична частина Атлантики	к	...	к

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.
Крапки (...) – відомості відсутні.

Найбільше за вказаний період виловили бичків (10,8 тис. тон), тюльки і верховодки (6,2 тис. тон), карася сріблястого (5,4 тис. тон), рапана (5,4 тис. тон), ляща (2,4 тис. тон), плотви (2,1 тис. тон), шпрота (1,5 тис. тон), антарктичного криля (15 тис. тон) [24]

Загальний промисловий вилов риби та інших біоресурсів в Україні в січні-червні 2019 року склав 10,6 тис. т, скоротившись майже на 870 т в порівнянні з аналогічним періодом минулого року (11,5 тис. т). [25]

При цьому в Чорному морі виловили 4185,3 т риби та інших біоресурсів (+ 84%), в Азовському морі - 1139,3 т (-79%), в пониззі Дністра з лиманом і

Кучурганському водосховищі - 1127,8 т (+58 %), а у водосховищах Дніпра - 2859,2 т (+ 36%), включаючи Кременчуцьке - 1140,9 т.

Найбільше протягом шести місяців було виловлено таких водних біоресурсів:

- рапанів - 3120 т;
- срібних карасів - 2207 т;
- тюльки, верховодки - 763 т;
- бичків - 694 т;
- лящів - 602 т.

За підсумками 2018 року Україна експортувала 10,6 тис. т риби та продукції з водних біоресурсів на загальну суму 37,1 млн доларів. Вартість експорту збільшилася на 2,8 мл доларів, що на 8,1% перевищило показник 2017 року. Близько 35% поставок довелося на такі країни, як Молдова, Азербайджан та Білорусь. [25]

Загальний промисловий вилов риби та інших водних біоресурсів в Україні з початку 2019 року досяг майже 34 тис. тон. У Чорному морі було виловлено 12,802 тис. тон (на 63% більше, ніж в січні-жовтні 2018 року); в Азовському - 7,318 тис. тон (на 49% менше); в Причорноморських лиманах - 64 тони (на 83% менше); в річці Дунай - 537 тон (на 125% більше); в пониззі річки Дністер з лиманом і Кучурганському водосховищі - 1,437 тис. тон (на 41% більше); в Дніпро-Бузької естуарній системі - 1,301 тис. тон (на 11% менше); у водосховищах річки Дніпро - 10,311 тис. тон (на 8% більше); в інших водоймах - 180 тон (на 6% більше) (рис. 4.1) [26]

Рисунок 4.1 – Кількість виловленої риби Україною у 2019 р., т. за даними Держрибагенства України.[22]

Всього протягом січня-жовтня виловлені такі водні біоресурси: рапани - 10,057 тис. тон; бичок - 6,254 тис. тон; карась сріблястий - 4,757 тис. тон; лящ - 1,888 тис. тон; шпроти - 1,262 тис. тон; тюльки і верховодки - 1,210 тис. тон; плоскирки - 1,061 тис. тон; рослиноїдні види риб - 801 тону; креветки - 701 тону; оселедець чорноморська - 447 тон. [27]

4.2 Вилов у внутрішніх водоймах

Загальний промисловий вилов риби і водних біоресурсів складається з промислового вилову у внутрішніх водоймах України та у акваторії Чорного і Азовського морів.

У внутрішніх водоймах вилов зменшився на 2,8% - до 38,5 тис. тон у 2015 році з 39,6 тис. тон в 2014 році. [27]

У 2015 позитивну динаміку по вилову риби показали такі області як Херсонська - збільшення на 60%, Київська - на 43,9%, Сумська - на 25,2%, Запорізька - на 30,4%, Кіровоградська - на 28,7%. Скорочення вилову в порівнянні з 2014 роком спостерігається в Рівненській (30,8%), Харківській (18%), Полтавській (23,2%), Хмельницькій (20,4%) областях і Києві - на 81,1%. [27]

Показники вилову прісноводних видів риб в 2015 році зросли в порівнянні з 2014: краснопірка - на 61,5%, окуня - 20%, плоскирки - 13,2%, карася - на 12,9%. Серед морських видів риби зросли показники вилову хамси - в 2,8 рази, тюльки - в 52,5%, бичка - в 50,6%, молюсків - в 42% (табл. 4.5). [27]

Таблиця 4.5 – Добування водних біоресурсів у прісноводних водоймах у 2015 р. [22]

	Добуто – усього (тон)		Із загального обсягу добуто (тон)			
			в озерах		у річках	
	2015	2015 у % до 2014	2015	2015 у % до 2014	2015	2015 у % до 2014
1	2	3	4	5	6	7
Україна	37317	95,5	2749	96,1	1804	124,1
Вінницька	2037	87,0	—	—	102	279,5

Продовження табл. 4.5

1	2	3	4	5	6	7
Волинська	772	101,2	9	104,5	–	–
Дніпропетровська	2035	104,4	–	–	12	61,1
Донецька	2107	99,6	4	34,4	–	–
Житомирська	609	83,0	–	–	–	–
Закарпатська	402	96,2	–	–	–	–
Запорізька	1401	122,7	–	–	57	161,7
Івано-Франківська	610	91,5	–	–	–	–
Київська	... ¹	... ¹	–	–	... ¹	... ¹
Кіровоградська	1832	128,8	–	–	–	–
Луганська	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹
Львівська	809	95,7	–	–	–	–
Миколаївська	646	34,5	–	–	60	72,0
Одеська	4950	96,6	2406	92,3	620	109,9
Полтавська	1113	76,7	–	–	–	–
Рівненська	520	69,0	–	–	–	–
Сумська	2534	125,2	–	–	–	–
Тернопільська	239	58,8	–	–	–	–
Харківська	1248	82,0	181	147,0	–	–
Херсонська	2460	105,0	122	117,7	875	137,0
Хмельницька	479	79,3	–	–	1	–
Черкаська	5856	93,6	–	–	–	–
Чернівецька	1081	103,0	–	–	–	–
Чернігівська	1055	105,0	15	–	57	113,2
м.Київ	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹

¹ Дані вилучено з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності інформації.

У 2015 р аквакультура показала 20,2 тис. т, в 2016 р є невелике зростання - 21,4 тис. т. Однак в структурі українського вилову це всього 25% проти промислового вилову риби в 58,1 тис. т. В світі ця пропорція з кожним роком збільшується на користь споживання не дикої, а фермерської риби: 52% в 2016 р (табл. 4.6). [28]

Таблиця 4.6 – Добування водних біоресурсів у прісноводних водоймах у 2016 р. [22]

	Добуто – усього (т)		Із загального обсягу добуто (т)			
			в озерах		у річках	
	2016	2016 у % до 2015	2016	2016 у % до 2015	2016	2016 у % до 2015
1	2	3	4	5	6	7
Україна	39099	104,8	3148	114,4	2285	126,5
Вінницька	1990	97,7	–	–	... ¹	... ¹
Волинська	539	69,8	6	65,2	–	–
Дніпропетровська	2884	141,8	–	–	48	410,3
Донецька	2345	111,3	4	92,9	–	–
Житомирська	456	74,9	–	–	–	–
Закарпатська	742	184,6	–	–	–	–
Запорізька	1577	112,6	–	–	91	157,8
Івано- Франківська	561	91,9	–	–	–	–
Київська	... ¹	... ¹	–	–	... ¹	... ¹
Кіровоградська	2109	115,1	–	–	–	–
Луганська	200	... ¹	–	–	–	–
Львівська	777	95,9	–	–	–	–

Продовження табл.. 4.6

1	2	3	4	5	6	7
Миколаївська	582	90,3	—	—	95	158,9
Одеська	5567	112,4	2953	122,7	1076	173,6
Полтавська	1550	139,3	—	—	—	—
Рівненська	632	121,6	—	—	—	—
Сумська	2310	91,2	—	—	—	—
Тернопільська	283	118,4	—	—	—	—
Харківська	774	62,1	89	49,1	—	—
Херсонська	2557	103,9	94	76,8	801	91,4
Хмельницька	531	111,2	—	—	—	—
Черкаська	6230	106,4	—	—	—	—
Чернівецька	568	52,4	—	—	—	—
Чернігівська	656	62,1	2	11,3	45	79,2
м. Київ	... ¹	... ¹	—	—	—	—

З січня по березень в деяких областях України збільшився вилов в порівнянні з аналогічним періодом 2016 а саме в: Миколаївської - в 1,3 рази, Волинській - 2,4 рази, Львівській - в 1,8 рази, Черкаській - в 1,2 рази і Харківській - в 1,2 рази.

У 2016 році вилов в Україні зріс на 11,5%, до 81,1 тис. тон, при цьому основне зростання було досягнуто за рахунок вилову в Азово-Чорноморському басейні, який виріс майже на 17,9% - до 40,3 тис. тон: Азовське море показало зростання на 18,4%, Чорне море - на 14,2%. Вилов у внутрішніх водоймах України в 2016 році збільшився на 5,8% і склав майже 40,8 тис. тон у порівнянні з 2015 роком. [29]

Україна в 2017 році збільшила загальний вилов риби та інших водних біоресурсів на 6,6% - до 94,2 тис. тонн

Загальний вилов риби та інших водних біоресурсів підприємствами рибної галузі України в 2017 році склав 94,2 тис. тонн, що на 6,6% більше ніж у 2016 році 30]

У 2017 році квоти на спеціальне використання водних біоресурсів отримали понад 400 суб'єктів господарської діяльності, якими було видобуто 62,3 тис. тонн риби та інших водних біоресурсів, що на 8,2% більше, ніж у 2016 році (табл. 4.7).

Таблиця 4.7 – Добування водних біоресурсів у прісноводних водоймах у 2017 р. [22]

	Добуто		Із загального обсягу добуто			
			в озерах		у річках	
	2017	2017 у % до 2016	2017	2017 у % до 2016	2017	2017 у % до 2016
1	2	3	4	5	6	7
Україна	39548	101,1	2188	69,5	1704	74,6
Вінницька	1923	96,6	—	—	... ¹	... ¹
Волинська	621	115,3	12	191,7	—	—
Дніпропетровська	3235	112,2	—	—	89	187
Донецька	1940	82,7	... ¹	... ¹	—	—
Житомирська	658	144,2	—	—	—	—
Закарпатська	319	43,0	—	—	—	—
Запорізька	1481	93,9	—	—	—	—
Івано- Франківська	609	108,6	—	—	—	—
Київська	2933	... ¹	—	—	102	... ¹
Кіровоградська	2306	109,3	—	—	—	—
Луганська	266	133,2	—	—	—	—

Продовження табл. 4.7

1	2	3	4	5	6	7
Львівська	817	105,1	—	—	—	—
Миколаївська	338	57,9	—	—	136	142,9
Одеська	6054	108,7	1946	65,9	953	88,6
Полтавська	1436	92,6	—	—	—	—
Рівненська	512	81,1	—	—	—	—
Сумська	2422	104,8	—	—	—	—
Тернопільська	307	108,4	—	—	—	—
Харківська	979	126,4	... ¹	... ¹	—	—
Херсонська	2318	90,6	83	88,8	368	45,9
Хмельницька	623	117,2	—	—	—	—
Черкаська	5706	91,6	—	—	—	—
Чернівецька	772	136,1	—	—	—	—
Чернігівська	638	97,3	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹
м. Київ	335	... ¹	—	—	—	—

В Азовському морі вилов виріс на 13,7% - до 37,5 тис. тонн, в Чорному морі - на 6,1%, до 5,2 тис. тонн, у внутрішніх водоймах - на 13,1%, до 19, 5 тис. тонн. [30]

У 2017 році рибогосподарську діяльність здійснювали понад 4 тис. Суб'єктів господарювання.

У минулому році було вирощено 16 тис. тонн товарної риби, що відповідає рівню 2016 року[30]

У 2017 році в Україні працювали 612 спеціальних товарних рибних господарств, з яких вилов проводили 296. Всього в минулому році цими господарствами було видобуто 7,8 тис. тонн риби, що на 7,4% більше, ніж 2016 році.

В цілому в минулому році зариблення українських водойм зросла на 3,8% - до 44,6 млн. мальків риб. [30]

За одинадцять місяців 2018 го в українських водоймах виловили 41,5 тис. Тонн риби та водних біоресурсів (табл. 4.8).

Таблиця 4.8 – Добування водних біоресурсів за рибальськими регіонами промислу по регіонах у 2018 році [22]

	Усі регіони промислу	Із загального обсягу добуто за регіонами промислу (тон)				
		аквакультура	внутрішні водні об'єкти	зона Азовського моря	зона Чорного моря	Антарктична частина Атлантики
1	2	3	4	5	6	7
Україна	86222,5	13576,6	46819,8	7150,6	к	к
Вінницька	1974,0	1302,4	671,6	—	—	—
Волинська	537,0	514,7	22,3	—	—	—
Дніпропетровська	3597,8	46,5	3551,3	—	—	—
Донецька	6285,3	—	6285,3	—	—	—
Житомирська	837,5	815,0	22,5	—	—	—
Закарпатська	316,0	12,8	303,2	—	—	—
Запорізька	12849,1	49,3	6551,6	6248,2	—	—
Івано-Франківська	628,9	593,1	35,8	—	—	—

Продовження табл. 4.8

1	2	3	4	5	6	7
Київська	3655,8	515,0	2386,7	754,1	—	—
Кіровоградська	2423,6	953,9	1469,7	—	—	—
Луганська	173,4	2,0	171,4	—	—	—
Львівська	875,5	833,5	42,0	—	—	—
Миколаївська	18777,6	к	3434,6	—	—	к
Одеська	12802,5	к	9024,1	—	к	—
Полтавська	1076,8	18,8	1058,0	—	—	—
Рівненська	595,3	595,3	—	—	—	—
Сумська	2304,2	2304,2	—	—	—	—
Тернопільська	344,4	344,4	—	—	—	—
Харківська	1076,7	696,4	380,3	—	—	—
Херсонська	5589,8	490,8	5099,0	—	—	—
Хмельницька	668,0	118,9	549,1	—	—	—
Черкаська	5823,3	1526,8	4296,5	—	—	—
Чернівецька	743,9	743,9	—	—	—	—
Чернігівська	733,5	642,2	91,3	—	—	—
м. Київ	1532,6	к	1373,5	148,3	к	—

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Зокрема, вилов в Чорному морі склав 8,3 тис. Тонн, в Азовському - 16,1 тис. Тонн, в Причорноморських лиманах - 480,4 тонни, в річці Дунай - 246,6 тонн, в пониззі Дністра з лиманом і Кучурганському водосховище - 1,5 тис. тонн, в Дніпровсько-Бузької естуарній системі - 2,8 тис. тонн, у водосховищах Дніпра - 11,7 тис. тонн. [31]

Найбільше за вказаний період виловили бичків (10,8 тис. Тонн), тюльки і верховодки (6,2 тис. Тонн), карася сріблястого (5,4 тис. Тонн), рапана (5,4

тис. тонн), ляща (2,4 тис. тонн), плотви (2,1 тис. тонн), шпрота (1,5 тис. тонн), антарктичного криля (15 тис. тонн). [31]

Загальний промисловий вилов риби та інших біоресурсів в Україні в січні-червні 2019 року склав 10,6 тис. т, скоротившись майже на 870 т в порівнянні з аналогічним періодом минулого року (11,5 тис. Т).

При цьому в Чорному морі виловили 4185,3 т риби та інших біоресурсів (+ 84%), в Азовському морі - 1139,3 т (-79%), в пониззі Дністра з лиманом і Кучурганському водосховищі - 1127,8 т (+58 %), а у водосховищах Дніпра - 2859,2 т (+ 36%), включаючи Кременчуцьке - 1140,9 т. [32]

5 РИБНЕ ВИРОБНИЦТВО В УКРАЇНІ

Зростає і експорт риби і рибної продукції в Україні. В 2017 році українські підприємства відвантажили понад 9,4 тис. тон продукції проти 6,7 тис. тон експорту в 2016 року. Ріст склав 40%. У грошовому вираженні постачання риби за кордон зросло на \$ 11,4 млн. - до \$ 27,7 млн.

Експорт, в першу чергу, збільшився за рахунок відвантажень рибних консервів українського виробництва. Зростання залишив 41,4% - до 4,55 тис. тон. Зокрема, консервованої кільки було відвантажено 3,45 тис. тон, шпротів 410 тон і бичків 355 тон. [33-34]

На більш ніж 10% зросла відвантаження мороженої риби і склала 3,2 тис. тон. Охолодженої риби Україна продала 858 тон, що трохи більше минулорічного експорту.

У минулому році Україна також вдалося відновити експорт живої риби, який припинився в 2014 році. У 2017 році на зовнішні ринки було продано 221 тону. [33-34]

Лідером стала Молдова, купивши у України 1,42 тис. тон продукції. Друге місце зайняла Німеччина з поставками в 1 тис. тон. Купувала рибу і рибну продукцію українського виробництва і Білорусь - 852 тони.

У минулому році українські компанії збільшили обсяги експорту рибної продукції до 9477 тон, проти 6767 тон в 2016 році. Зростання склало 40%.

При цьому в грошовому вираженні за 2017 експортовано рибної продукції на 27 700 000 доларів США, проти 16 300 000 доларів США в 2016 році.

За рахунок активної роботи рибних компаній з іноземними контрагентами вдалося відкрити нові ринки і точки збуту для вітчизняної продукції. На зовнішніх ринках зростає попит на рибну продукцію, вироблену або перероблену українськими компаніями. [33-34]

Всього у 2017 році було експортовано рибної продукції в розмірі 9477 тон (6767 в 2016 році), з них:

4550 тон консервів (2668 тон в 2016):

- кілька 3450 тон
- шпроти 410 тон
- бички 335 тон

3214 тон мороженої продукції (2878 тон в 2016):

- філе судака 883 тони
- філе тріски 544 тони
- філе лосося 446 тон
- бичок 380 тон
- філе лосося (порції) 227 тон

858 тон охолодженої продукції (808 тон в 2016):

- короп 370 тон
- калкан 58 тон
- товстолобик 34 тони

375 тон сурми (116 тон в 2016):

- крабові палички

140 тон копченої продукції (58 тон в 2016):

- лосось філе 73 тони
- масляна 14 тон
- мікс 12 тон

135 тон в'яленої продукції (90 тон в 2016):

- мікс 94 тон
- плотва 21 тона
- судак 6 тон

90 тон пресервів (91 тона за 2016):

- оселедець 40 тон
- ікра мойви 16 тон
- паста з ікри мойви 10 тон

71 тона солоної продукції (5 тон в 2016):

- філе тріски 61 тона
- філе лосося 6,6 тон
- кілька 1,7 тон

40 тон снєків (47 тон в 2016):

- анчоус 9,5 тон
- кальмар 8,8 тони
- лосось 5,2 тони

3,5 тони продуктів з фаршу, рибні бургери (5 тон в 2016).

Найбільше Україна експортувала рибної продукції в такі країни:

- Молдавія (+1424 тони).
- Німеччина (1036 тон).
- Білорусь (852 тони).
- Грузія (846 тон).
- Данія (825 тон).

За минулий рік Україна продала на зовнішніх ринках 221 тону живої риби на суму \$ 255 тис. Ця продукція взагалі не експортувалася з 2013 року.

Молдова стала основним імпортером української живої риби в 2017 році, закупивши 253 тони (майже 99%) продукту на \$ 254 тис. Також українську живу рибу купували Польща і Туреччина. [33-34]

5.1 Найбільші кампанії рибного ринку України итоги года

1. КОМПАНІЯ «МІЖНАРОДНА ГРУПА МОРЕПРОДУКТІВ» («INTERNATIONAL SEAFOOD GROUP») була заснована в Україні в 1999р. як невелика торгова фірма. [35]

До 2006р Компанія вийшла в число лідерів українського ринку торгівлі морепродуктами, а в останні роки, безумовно, визнається компанією № 1 в Україні.

У 2008 році компанія закінчила будівництво найбільшого в Україні підприємства з переробки риби та морепродуктів, площа якого становить 4500 м². Виробничі потужності заводу дозволяють переробляти і виробляти понад 100 тис. тон рибопродукції на рік. Всі процеси на виробництві відповідають найсуворішим європейським правилам контролю якості. На підприємстві впроваджена програма HACCP, яка сертифікована відповідно до стандарту ISO 22 000.

Компанія імпортує більше 300 найменувань риб і морепродуктів з різних країн світу: Норвегія, Ісландія, Іспанія, Данія, Швеція, Греція, Франція, Нідерланди, Шотландія, Ірландія, Литва, Латвія, Естонія, Чилі, США, Росія та ін.

У виробничому асортименті заводу: охолоджена і заморожена (шокова заморозка) риба / морепродукти; ікра; риба солена і холодного копчення; заморожені рибні страви з гарніром (ready meals); а також, інноваційний продукт - охолоджена патрання розібраний риба (філе, балик, стейк, шашлички) і морепродукти в захисній MAP-упаковці (modified atmosphere package).

Продукція випускаються під власними торговими марками, а також під замовлення - під торговими марками клієнтів.

Власні торговельні марки: ТМ «Флагман», ТМ «Гурман-меню», ТМ «Флотилія», ТМ «Півний NABEER»

2. «УКРАЇНСЬКА СХІДНА РИБНА КОМПАНІЯ» («UFC»)

На рибному ринку компанія СП "УВРК" ТОВ відома з 1996 року, в даний час це група компаній, які забезпечують повний цикл: від відбору першокласної сировини по всьому світу, імпорту риби та морепродуктів до логістики, виробництва та реалізації готової продукції. СП "УВРК" ТОВ є лідером з імпорту риби та морепродуктів в Україні. [35]

"Українська Східна Рибна Компанія" - це: великий рибопереробний завод потужністю більше 12 000 тон на рік; широкий асортимент продукції,

що випускається з більш ніж 150 найменувань, представлених під ТМ: «Norven», «U.F.C», «Охотська», «Російський Посол», "Дон Маре»; власна розвинена система логістики; широка мережа складів-розподільників з постійним товарним резервом; команда справжніх професіоналів, закоханих у свою справу і знають його досконально.

3. КОМПАНІЯ «САНТА БРЕМОР» - спільне білорусько-німецьке підприємство, засноване в 1998 році. Основним напрямком діяльності компанії є виробництво продуктів харчування. Центральний офіс і виробничі потужності «Санта Бремор» знаходяться в Республіці Білорусь, м Брест. [35]

Довгострокове співробітництво з найбільшими постачальниками сировини з Норвегії, Голландії, Німеччини, Польщі, Росії, Латвії, Литви, країн Близького і Далекого Зарубіжжя дає можливість компанії «Санта Бремор» гарантувати якість своєї продукції і безперебійність її поставок.

На ринку України компанія почала свою роботу з 1999 року, заснувавши головний офіс в м. Києві з юридичним назвою ПП «Санта-Україна». За цей час компанія змогла стати одним з лідерів на ринку пресервів України, розвинути широку дилерську мережу, забезпечити зручну і якісну логістику. У 2010 році в м. Києві (Києво-Святошинському районі) був побудований сучасний логістичний комплекс, обладнаний новітніми холодильними установками для зберігання продукції.

У своїй діяльності «Санта Бремор» орієнтується на побудову тісних бізнес-відносин на ринках пострадянського простору. Компанією створена мережа власних філій, вибудована зручна логістична система постачання продукції на території Молдови, Росії та України.

4. ТОВ «АКВАФРОСТ» (ТМ «ВОДНИЙ МИР»)

Торгова марка «Водний Мир» почала свою діяльність в далекому 2001 році на заводі «Аквавйт», а в 2005 переїхала в новий, сучасний завод «АКВАФРОСТ». [35]

Виробництво на заводі ТОВ «АКВАФРОСТ» побудовано у 2005 році, на базі сучасних японських, французьких і німецьких промислових технологій, в основі яких лежить великий досвід переробки продуктів моря. Завод ТОВ «АКВАФРОСТ» оснащений обладнанням останнього покоління, на підприємстві діє власний холодильник місткістю одночасного зберігання понад 3000 тон з діапазоном температур від $(-20) ^\circ \text{C}$ до $+6 ^\circ \text{C}$. «АКВАФРОСТ» був стандартизований по ISO - 9001 - система менеджменту якості, а в серпні по ISO - 22000 - система менеджменту безпеки продуктів харчування.

Асортимент: крабові палички, крабові рулети, крабове м'ясо, морські делікатеси, морський коктейль, мідії (Чилі), креветки (Північна Атлантика), ікра (Норвегія), оселедець, ікра, закуска. Експорт: Білорусь, Казахстан, Росія.

5. "ВІЧЮНАЙ-УКРАЇНА" (ТМ «VICI»)

Компанія ВІЧЮНАЙ - один з найбільших виробників сурімі і рибної кулінарії в світі. Продукція ВІЧЮНАЙ поставляється більш ніж в 40 країн світу. Головний офіс компанії знаходиться в Литві, а її представництва - в Росії, Україні, Казахстані, Бельгії, Чехії, Польщі, Естонії, Латвії. На своїх заводах в Литві, Естонії та Росії ВІЧЮНАЙ - виробляє широкий асортимент високоякісних продуктів, в тому числі рибну кулінарію, продукти з сурімі, рибні пресерви та багато іншого. [35]

Сьогодні у ВІЧЮНАЙ є великий вибір охолодженої та замороженої продукції - крабові палички, м'ясо і соломка, салати і пресерви, крабові рулети, рибні палички і бургери, а також креветки та інші морепродукти. Все це прекрасно підійде в якості частування для Вашої сім'ї і друзів на кожен день або для веселої вечірки, сімейного торжества або офіційного фуршету. Торгова марка "VICI" представляє в Україні широкий асортимент

крабових паличок і інших продуктів з сурімі, морепродуктів, рибної кулінарії з 1991 року.

6. ПРАТ "КОМПАНІЯ" БАСТІОН " є найбільшим на Україні підприємством, що спеціалізується на переробці свіжої та свіжомороженої риби і морепродуктів. [35]

Компанія Утворена в 1997 році. На даний момент Компанія експортує рибну продукцію в більш ніж 20 країн світу. Завдяки багаторічній роботі і накопиченому досвіду, ПрАТ "Компанія" Бастіон "має високий рейтинг в Європі, Америці та країнах СНД.

На внутрішньому ринку продукція Компанії відома під торговою маркою "НашаFishка". Асортимент продукції постійно розширюється. Виробництво орієнтоване на переробку і випуск свіжоморожених продуктів - філе, тушка, фарш, ікра свіжоморожена.

Для переробки використовується свіжа та охолоджена риба різних видів. Застосовуваний нами метод "шокової" заморозки дозволяє тривалий час зберегти харчову і енергетичну цінність продукту. [35]

7. «ІНТЕРПРОДСЕРВІС» - лідер інновації та якості рибопереробної сфери в Україні.

Історія «Інтерпродсервіс» почалася в 1998 році в місті Хмельницькому - компанія вже через кілька років стала виробником морепродуктів номер один на ринку Західної і Центральної України. В асортименті більше 130 видів солено-копченої продукції і пресервів. [35]

8. КОМПАНІЯ ТОВ «ЛЕКС»

Лекс - український національний виробник: рибна продукція; пресерви; снековая продукція; ікра мойви. Компанія "Лексо" є ексклюзивним представником продукції ТОВ "Баліс" - Снеки солено-сушені під торговими

марками "Баліс", "Веселий Роджер" (бичок, кальмар, анчоус, жовтий полосатик, путасу та ін.) На території України. [35]

Компанія виробник "Баліс" заснована в 2001 році. Має великий досвід у виробництві якісних продуктів харчування з риби і морепродуктів. Продукцію нашої компанії відрізняє висока якість, вишуканий дизайн і зручність упаковки. Асортимент продукції постійно розширюється. Пріоритетним є розвиток дистриб'юторської мережі у всіх регіонах України. Компанія "Лексо", орієнтована на якісні та довгострокові партнерські взаємини. Мета Компанії не єдине разова вигода, а побудова системного бізнес процесу в рамках партнерства і взаємної вигоди всіх сторін ринку. [35]

9. «ДОН ЕСТ ПЛЮС» - провідне підприємство в рибній галузі м.Луганська (Україна) і області, з найширшою номенклатурою товарів, що випускаються. Перебуваючи в центрі Луганської області, «Дон Ест Плюс» швидко перетворився в універсальний підприємство з випуску рибної продукції. [35]

ТОВ «Дон-Ест Плюс» здійснює реалізацію як продукції власного виробництва, так і свіжомороженої риби і морепродуктів, придбаних у зарубіжних і вітчизняних постачальників. Продукція власного виробництва представлена солоної, копченої, провесной, в'яленою рибою і пресерви. Компанія має в своєму розпорядженні власними великими виробничими і складськими потужностями. Асортимент. Продукція власного виробництва представлена солоної, копченої, провесной, в'яленою рибою і пресерви. [35]

6 ЗНАЧЕННЯ РИБОВОДНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ВИРОБНИКА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

Рибоводна промисловість (аквакультура) виробляє здорові продукти харчування для споживача, забезпечуючи поставку продуктів в своєму регіоні. [36-37] Рибоводна промисловість виробляє по всьому світу вже більше половини від усього обсягу споживаної риби.

Основними причинами для росту рибоводної промисловості є:

1. зменшення природних популяцій комерційних видів риб;
2. зростання чисельності населення;
3. великі можливості для збільшення виробництва в порівнянні з сільським господарством;
4. зміна споживчих звичок у бік більш здорової їжі;
5. зміна споживчих звичок у бік продуктів харчування, вироблених екологічно стійкими методами.

Риба, як об'єкт харчування являється здоровою їжею так як містить велику кількість корисних для організму жирних кислот омега-3 і омега-6; містить велику кількість протеїну і необхідні організму амінокислоти; риба є хорошим джерелом жиророзчинних вітамінів А, Е і D та серед видів риби з білим м'ясом є види з низьким вмістом жиру. [36-37]

Екологічна стійкість рибоводної промисловості полягає в наступному:

1. Будучи холоднокровними тваринами, риби використовують отримане харчування для свого росту більш ефективно, ніж теплокровні сільськогосподарські тварини. На один кілограм корму продукується в середньому один кілограм риби, в той час як аналогічне співвідношення для яловичини становить 7, для свинини - 3, а для курки - 2.

2. Все меншу частку в сировині для рибних кормів складають океанські риби.
3. Рівень так званого вуглецевого сліду при розведенні риби істотно менше, ніж при розведенні сухопутних тварин.

Позитивний вплив розведення риби на водне середовище:

1. зменшення негативного навантаження від промислового рибальства на види риб, найбільше схильних до вилову;
2. розведення риби дозволяє підтримувати безліч видів риб, що знаходяться під загрозою знищення і збільшувати їх природні популяції шляхом здійснення заходів з відтворення рибних запасів;
3. в майбутньому з'явиться можливість переробки деяких видів водних організмів, для виготовлення з них рибних кормів.

Громадський вплив рибоводної промисловості:

1. Виробництво сировини і забезпечення рівномірних і достатніх поставок сировини для переробної промисловості.
2. Власне виробництво зменшує залежність промисловості від іноземних джерел сировини і гарантує збереження в країні підприємств з глибокої переробки.
3. Рибоводна промисловість створює робочі місця. Робочі місця, що пропонуються рибоводною промисловістю, підтримують населені пункти і комунальні структури, а також створюють додаткові послуги, особливо, у віддалених районах, де створення постійних робочих місць пов'язане з певними складнощами. Таким чином, дана сфера діяльності сприяє соціальному і культурному стійкості.
4. Джерело потенційних експортних доходів, що компенсує імпортерський тиск і позитивно впливає на торговий баланс.
5. Може стати причиною протиріч між різними господарюючими суб'єктами, що здійснюють господарську діяльність на водоймі.[36-37]

7 ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РИБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У всьому світі виробники риби і рибної продукції йдуть від промислового вилову "дикої" риби і концентруються на її вирощуванні на фермах. Згідно з даними Продовольчої сільськогосподарської організації ООН (ФАО), за останні роки виробництво "фермерської" риби виросло в 3 рази - до 78,9 млн т. З них більше половини (53%) вирощується у внутрішніх водоймах (так звана аквакультура), а решта 47% - в морях (марикультура).

У структурі українського рибного господарства в 2015 році аквакультура зайняла всього 24%, або 22 тис. тонн. У грошовому еквіваленті це 170 млн грн. За даними Держрибагентства, в цілому кількість виробників аквакультури в минулому році впало на 10%. А за неофіційною інформацією, ще 30% учасників ринку пішло працювати в "тінь" через різке зростання вартості оренди землі в кінці 2014 року. [39-40]

Фактори, які гальмують розвиток рибного фермерства в Україні:

Оренда. Вартість оренди становить від 3 до 12% від нормативної оцінки землі. Місцева влада беруть, як правило, верхній поріг оцінки, орієнтуючись на максимальний прибуток.

Наприклад, в Житомирській області вартість оренди гектара землі зросла з 800 грн до 2200-2400 грн в рік. Виходить, щоб орендувати ставок площею в 100 гектар, фермеру треба заплатити 220 тис. грн

Держрибагентство підготувало проект закону "Про внесення змін до статті 288 Податкового кодексу України (щодо орендної плати в сфері аквакультури)" в частині земель призначених для сільського господарства. Законопроект дозволить знизити вартість оренди до 3% від нормативної оцінки землі водного фонду. [39-40]

Крім того, ми розробили ряд нормативних документів, що стосуються спрощення оренди. З 1-го січня 2016 постановами КМУ було прийнято Порядок оренди частин водних об'єктів для розміщення плавучих садкових рибних господарств і Порядок оренди акваторій (водного простору) внутрішніх морських вод для ведення марікультури.

Тепер в Україні стало можливо взяти в оренду частину моря і вирощувати рибу в "Садковий господарствах"

Для розвитку марікультури Україна має розвинену берегову лінію Чорного моря. Наприклад, в Одеській і Херсонській областях є зони, в яких можна займатися вирощуванням мідій, устриць, морського гребінця, американського смугастого окуня, райдужної форелі і атлантичного лосося. Прийнята постанова дозволяє розводити рибу і в великих водосховищах, взявши в оренду водний ділянку. Це актуально для жителів територій, наближених до Дніпровського каскаду водосховищ. [39-40]

Відсутність у держави повної інформації про рибогосподарських водоймах.

Створюється єдиний електронний Державний реєстр рибогосподарських водних об'єктів. Це один з перших кроків на шляху до відкритості і залученню інвестицій в галузь. Фактично шість місяців ми витратили на те, щоб зібрати інформацію на місцях і приступаємо до роботи над продуктом.

Реєстр буде мати форму електронної карти і містити кілька підрозділів для різних аудиторій - державних органів, органів рибоохорони, підприємців і рибалок-любителів. Кожен бажаючий зможе подивитися інформацію з будь-якого регіону України - які в ньому є водойми, розлучається чи в них риба, яким підприємством, які види. Можна буде перевірити статус конкретного водоймища для рекреаційний риболовлі, дізнатися, чи існує на ньому спеціальна інфраструктура. Надалі ми плануємо розширити функціонал і додати інформацію про виділення на кожній водоймі зон для

аматорського (спортивного) і промислового рибальства, про зонах зимувальних ям, зонах, де будь-яка риболовля заборонена. [39-40]

Відсутність державної підтримки.

На допомогу підприємцям з 1 січня 2016 року було скасовано митний збір на корми для риб, що використовуються при вирощуванні хижих видів - форелі, коропа, осетрових. У свою чергу це дозволило знизити собівартість риби. [39-40]

З Державного бюджету на 2019 рік на підтримку рибної промисловості виділено більше 6 млн. грн. Гроші мали піти на підтримку промислових водних біоресурсів, особливо рослиноїдних риб, які не розмножуються в Україні природним шляхом. Також на ці гроші планується провести оновлення матеріально-технічної бази для генетичних досліджень і роботи по кріоконсервування.

Державним агентством рибного господарства України розроблено та направлено на опрацювання до Міністерства аграрної політики та продовольства України проект розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2023 року". В агентстві кажуть, що проект повинен збільшити виробництво риби в Україні та підвищити її конкурентоспроможність відповідно до норм Європейського Союзу і міжнародних стандартів.

В агентстві відзначають, що браконьєрство все ще залишається "ахіллесовою п'ятою" для рибної галузі. З січня по вересень 2018 рибоохоронні патрулі провели 19 488 рейдів та виявили 32 714 порушень. Було вилучено 98 тон водних біоресурсів. Сума збитку, яку браконьєри завдали рибному господарству з початку 2018 року по вересень оцінили в 21 млн. грн. [39-40]

В Україні існує морська криза. Невирішеним залишається також питання діяльності українсько-російської комісії з рибальства в Азовському

морі. Ця комісія на підставі договорів 1993 і 2003 років щороку проводила засідання і визначала запаси ресурсів, вирішувала питання регулювання рибальства в Азовському морі і розподіляла квоти між Україною і Росією. На даний момент вона тимчасово припинила свою діяльність.

Як стверджує директор Держагентства рибного господарства України Ярослав Белов, відсутність належним чином оформленого рішення Комісії може привести до неможливості здійснення законної рибпромислової і науково-дослідницької діяльності в Азовському морі в 2019 році. Це, в свою чергу, може загострити соціально-економічну ситуацію в регіоні Приазов'я, де рибальство і переробка водних біоресурсів є одним з основних видів зайнятості населення. Зараз подальші дії щодо врегулювання цього питання обговорюються на рівні міністерств і відомств. [39-40]

ВИСНОВКИ

Рибне господарство України за період свого розвитку в умовах самостійної економічної системи перейшло від стану галузі, яка динамічно розвивається, в абсолютно критичне.

У 2019 році загальний вилов риби та інших водних біоресурсів підприємствами рибної галузі України збільшився на 9,6% в порівнянні з 2018 роком. Так, протягом 2019 українські рибалки виловили 97,1 тис. тонн риби та інших водних біоресурсів. У 2018 році цей показник становив 88,6 тис. тонн. При цьому в Чорному морі виловили 4185,3 т риби та інших біоресурсів (+ 84%), в Азовському морі - 1139,3 т (-79%), в пониззі Дністра з лиманом і Кучурганському водосховищі - 1127,8 т (+58 %), а у водосховищах Дніпра - 2859,2 т (+ 36%), включаючи Кременчуцьке - 1140,9 т.

Зростає і експорт риби і рибної продукції в Україні. Всього у 2017 році було експортовано рибної продукції в розмірі 9477 тон (6767 в 2016 році), а в 2019 році 11 542 тони. Українські компанії-виробники продовжують відкривати нові ринки збуту переробленої в Україні рибної продукції.

В 2019 році українськими компаніями-імпортерами було ввезено 394 000 тон риби і морепродуктів, загальною вартістю 750 млн. доларів США.

При імпорті рибної продукції в розмірі 394 000 тон і власної риби в розмірі 90 000 (150 000) тонн загальний обсяг рибного ринку України складає близько 500 000 - 550 000 тонн.

Така ситуація підтверджується фактом зниження основних показників функціонування галузі, старінням основних фондів, що, як наслідок, становить загрозу продовольчій безпеці держави.

Критичного стану галузі сприяли наступні фактори:

- ✓ анексія Автономної Республіки Крим
- ✓ нестабільна політична та економічна ситуація в країні
- ✓ переорієнтація бюджетних фінансових ресурсів в інші сфери національного господарства, а не в рибну підгалузь;
- ✓ цінова не конкурентоспроможність вітчизняної продукції перед імпортними аналогами;
- ✓ низька платоспроможність населення;
- ✓ недолік природних запасів риби;
- ✓ корупція;
- ✓ слабка інфраструктура;
- ✓ висока кредиторська заборгованість підприємств.

До основних факторів, які гальмують розвиток рибного фермерства та рибного господарства в Україні можна віднести:

- Оренду водних об'єктів;
- Відсутність у держави повної інформації про рибогосподарських водоймах;
- Відсутність державної підтримки.

Для розвитку галузі і для забезпечення широкого асортиментного ряду рибної продукції необхідно мінімізувати фактор сезонності за рахунок високого рівня організації зберігання видобутої риби, здійснення лову в прибережних зонах інших держав і у відкритій частині Світового океану, а також за рахунок штучного вирощування риби (рибництва).

Стратегія просування повинна бути спрямована на переорієнтацію думок споживача в сторону вітчизняного продукту для вироблення нового стереотипу причинно-наслідкових зв'язків «вітчизняне - значить якісне».

Цінова стратегія пов'язана головним чином зі зниженням самої ціни. Реалізація даного напрямку може бути досягнута в повній мірі тільки при

активній участі держави і фінансуванні різних сфер діяльності рибогосподарських підприємств. Для реалізації стратегії розподілу необхідна злагоджена робота всіх ланок інфраструктури рибного господарства як єдиного комплексу.

Таким чином, побудова рибного господарства на основі реалізації компонентів маркетингового комплексу дозволить не тільки домогтися пожвавлення галузі, але також дасть можливість ефективно функціонувати і в майбутньому.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Рибне господарство України Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zet.in.ua>
2. Вилов риби в Україні Електронний ресурс. Режим доступу: <https://economics.segodnya.ua/ua/economics/enews/v-ukraine-stali-lovit-bolshe-ryby-1340996.html>
3. Стан рибного господарства Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/>
4. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zet.in.ua/statistika-2/rynok-zhivoj-ryby-v-ukraine-rybovodstvo/>
5. Burgaz, M. I., Matviienko, T. I., Soborova, O. M., Bezyk, K. I., & Kudelina, O. Y. (2019). The current state of fishing and extracting the living aquatic resources in the Black Sea region of Ukraine. *Ukrainian Journal of Veterinary and Agricultural Sciences*, 2(3), 23–27.
6. Колесникова Е.С. Причерноморский регион: Проблемы, анализ и развитие. Проблемы материальной культуры. С. 39-43
7. Демчук О.В., Драчева М.В. Современное состояние рыбной отрасли и перспективы развития рынка рыбной продукции в Украине. Рибне господарство України. 5/13. с. 47-51
8. Водні ресурси [Електронний ресурс] Режим доступу: http://mk-vodres.davr.gov.ua/water_resources
9. Забезпеченість області водними ресурсами [Електронний ресурс] Режим доступу: http://buvr.kherson.ua/vodnye_resursy.htm
10. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zet.in.ua/statistika-2/rynok-zhivoj-ryby-v-ukraine-rybovodstvo/>

- 11.Рыбное хозяйство Украины Электронный ресурс. Режим доступа:<https://www.photoukraine.com/russian/articles?id=253>
- 12.Исследование рыбного промысла Электронный ресурс. Режим доступа:https://turkstream.info/r/5CE4D7CE-9714-48A6-9735-15875E5BB662/ssttbv_ru_esia_a141_web_ru_ru_20140707.pdf
- 13.Электронный ресурс. Режим доступа:<https://iod.media/ru/article/karta-dnya-v-yakiy-krajini-yaka-riba-golovna-5875>
- 14.Объекты морского промышленного рыболовства Электронный ресурс. Режим доступа:<https://uifsa.ua/about-fish/fishery/major-countries-of-marine-industrial-fisheries>
- 15.Рациональное рыболовство Электронный ресурс. Режим доступа:
- 16.Г. В. Зуев, Д. К. Гуцал, Е. Б. Мельникова, В. А. Бондарев, Ю. Л. Мурзин РЫБНЫЕ РЕСУРСЫ ЧЁРНОГО МОРЯ (СОСТАВ, СОСТОЯНИЕ ЗАПАСОВ И ЭКСПЛУАТАЦИЯ) Гидробиол. журн. — 2010. — Т. 46, № 4 с. 16-27
- 17.Eremeev V.N., Zuev G.V. Commercial Fishery Impact on the Modern Black Sea Ecosystem: a Review // Turk. J. Fishery and Aquatic Science. — 2007. — Vol. 7. — P. 75—82.
- 18.Электронный ресурс. Режим доступа:
https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-2019-fish.pdf
- 19.Державне агентство рыбного господарства України Электронный ресурс. Режим доступа:<https://darg.gov.ua/>
- 20.Электронный ресурс. Режим доступа:
https://www.ukrrudprom.com/news/Vilov_ribi_v_Ukraine_zh_godi_neza_visimosti_sokratilsya_v_11_raz.html
- 21.Электронный ресурс. Режим доступа:
<https://interfax.com.ua/news/economic/359143.html>

- 22.Державна служба статистики України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 23.Електронний ресурс. Режим доступу:<https://delo.ua/business/skolko-ryby-vylovleno-v-ukraine-v-2017-godu-339488/>
- 24.Електронний ресурс. Режим доступу: <https://biz.liga.net/ekonomika/prodovolstvie/novosti/ukraina-suschestvenno-uvelichila-vylov-ryby-v-chernom-more>
- 25.Електронний ресурс. Режим доступу: <https://economics.segodnya.ua/economics/enews/skolko-ryby-vylovili-v-ukraine-poyavilis-itogi-1302886.html>
- 26.Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ru/rubric-economy/2818007-vylov-ryby-v-cernom-more-v-etom-godu-uvelicilsa-na-63.html>
- 27.Електронний ресурс. Режим доступу: <https://news.finance.ua/ru/news/-/370565/vylov-ryby-v-vodoemah-ukrainy-v-2015-g-uvelichilsya-na-17-7>
- 28.Електронний ресурс. Режим доступу: <https://biz.liga.net/all/prodovolstvie/novosti/ukraina-pobila-20-letniy-rekord-po-vylovu-ryby>
- 29.Електронний ресурс. Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/economic/417770.html>
- 30.Електронний ресурс. Режим доступу: <https://delo.ua/business/skolko-ryby-vylovleno-v-ukraine-v-2017-godu-339488/>
- 31.Електронний ресурс. Режим доступу: <https://biz.liga.net/ekonomika/prodovolstvie/novosti/ukraina-suschestvenno-uvelichila-vylov-ryby-v-chernom-more>
- 32.Електронний ресурс. Режим доступу: <https://economics.segodnya.ua/economics/enews/skolko-ryby-vylovili-v-ukraine-poyavilis-itogi-1302886.html>

- 33.М. І. Burgaz Т.І.Мatvienko, К. І. Bezik, О. М. Soborova THE CURRENT STATE OF FISH MARKET IN UKRAINE Ukrainian journal of Veterinary and Agricultural Sciences. S.Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv. 2(3), p. 6-10
- 34.Рыбная отрасль в Украине Электронный ресурс. Режим доступа: <https://delo.ua/business/uspehi-i-porazhenija-rybnogo-promysla-349024/>
- 35.Крупнейшие игроки рыбного рынка Украины Электронный ресурс. Режим доступа: <https://delo.ua/business>
- 36.Значение рыболовной промышленности как производителя продуктов питания Электронный ресурс. Режим доступа: <https://delo.ua>
- 37.Общественное воздействие рыболовной промышленности Электронный ресурс. Режим доступа: <https://delo.ua>
- 38.Почему в Украине не развивается рыбное фермерство и что с этим можно сделать Электронный ресурс. Режим доступа: <https://delo.ua/opinions/pochemu-v-ukraine-ne-razvivaetsja-rybnoe-fermerstvo-317416/>
- 39.ЗАКОН УКРАЇНИ Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів Электронный ресурс. Режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text>
- 40.Державне агентство рибного господарства України Электронный ресурс. Режим доступа:<https://darg.gov.ua/>